

አምስቱ የመከራ ዘመናት

ቅጽ 1

44 የተመዘገቡ የተቃጠሉ የጠፉ አብያተ ክርስቲያናት ታሪክ

በእርቅይሁን በላይህ

ጥር 2007 ዓ.ም

አዲስ አበባ

መብቱ በሕግ የተጠበቀ ነው።

© እርቅድሁን በላይነህ

የመጀመሪያ ዕትም፡- ጥር 2007 ዓ.ም

የኮምፒውተር ጽሑፍ፡- እታፈራሁ አስረስ

የገጽ ሽፋን ዲዛይን ፡- ብሩክ ዓለማየሁ

የውስጥ ገጽ ዲዛይን፡- እርቅድሁን በላይነህ

የውስጥ ገጽ ሥዕላትና ፎቶዎች ዲዛይን ፡- ተስፋ ክቤ

ዋና አከፋፋይ

ባህሩ መጻህፍት ቤት

ስታዲየም ይሳ ሲቲ ሴንተር

0911-636815

0927-644781

ለአስተያየትዎ

erkebelay@hotmail.com

መታሰቢያነት

ዶ/ር ሥርግወ ሐብለ ሥላሴ

አበርክቶት

ለእናቱ ትዋሰን ጋሻው

ምስጋና

ለዚህ መጽሐፍ የሕትመት ብርሃን ማየት ከጎኔ ሆናችሁ ስታበረታቱኝ ለነበራችሁት ወዳጆቼ ሁሉ እጅግ የላቀ ምስጋናዬ በእግዚአብሔር ስም ይድረሳችሁ። መጽሐፉን በማንበብና በማረም የተቃና እንዲሆን ለጣረልኝ ደራሲ አንዱዓለም አባተ /ያጸደ ልጅ/ መረጃ በመሰብሰብና በመስጠት ለተባበሩኝ ብተለይም ለአርቲስት ቶማስ በየነ፣ ለተስፋሁነኝ ጥላሁን፣ ለሊቀ ካህናት ቃለ ሕይወት ኃብተ ወልድ፣ ለንጉሡ አየለ፣ ለዲያቆን ዮሴፍ ሣህሌ እና ለሊቀ ዲያቆናት ዘማሪ ጥሩውኃ ክፍሌ ከልብ የመነጨ ምስጋናዬን አቀርባለሁ። በስም ያልጠቀስኳችሁ አይዞህ ባይ ወዳጆቼም አለኝታነታችሁ ጉልበቱ በመሆኑ ለሁላችሁም አክብሮቴ ከፍ ያለ ነው።

ከሁሉ በፊት እግዚአብሔር ይመስገን!

ማውጫ

መግቢያ.....	9
ምዕራፍ አንድ	
የኢትዮጵያና የክርስትና ትውውቅ.....	11
የአጽራረ ቤተ ክርስቲያን ማንነት.....	20
የአጽራረ ቤተ ክርስቲያን ዓላማ.....	22
የአጽራረ ቤተ ክርስቲያን ተተኪ ሰታዎች.....	23
ምዕራፍ ሁለት	
ንግሥት ዮዲት “ጉዲት”.....	27
ምዕራፍ ሦስት	
በዮዲት ዘመን የተመዘበሩ የጠፉና የተቃጠሉ	
አብያተ ክርስቲያናት.....	38
አክሱም ጽዮን ማርያም.....	38
ቀዳማዊ ምኒልክ.....	38
ደብረ ወርቅ ቅድስት ማርያም ገዳም.....	46
አብርሃ ወ አጽብሐ ገዳም.....	51
አብርሃ ወ አጽብሐ.....	51
መርጡለ ማርያም.....	58
ምዕራፍ ዐራት	
ኢማም አሕመድ.....	62
ኑር ኢብን ሙጋሂድ.....	74
ምዕራፍ አምስት	
በኢማም አሕመድ ዘመን የተመዘበሩ የጠፉና የተቃጠሉ	
አብያተ ክርስቲያናት.....	78
አሰቦት ደብረ ወገግ ገዳም.....	78
አባ ሳሙኤል.....	78
አሰቦት ገዳም በኢማም አሕመድ የዘመቻ ዘመን.....	81
አለቃ ገብረ መድኅን.....	83
አሰቦት ገዳም በፋሽስት ኢጣሊያ ዘመን.....	84
አሰቦት ገዳም በኢሕአዴግ ዘመን.....	85
መንበረ ሰብሐት ጉዛ መድኃኔዓለም ገዳም.....	88
ዐጤ ሠርፀ ድንግል.....	88
ምድረ ከብድ አቡነ ገብረ መንፈስ ቅዱስ ገዳም.....	94
ብጽዕ አቡነ መልክ ጸዴቅ.....	94
አቡነ ገብረ መንፈስ ቅዱስ.....	97
ቤተ ሰማያት.....	99
አቴኔ ሰብሐ ወንጌል.....	100

ኢቲሳ አቡነ ተክለ ሃይማኖት ገዳም.....	101
ጸጋ ዘግብ.....	102
እግዚእ ኃሪያ.....	103
ወረኢሉ ደብረ ሰላም ቅዱስ ጊዮርጊስ.....	109
ዋሻ ቅዱስ ሚካኤል ቤተ ክርስቲያን.....	109
ደብተራ ማርያም ቤተ ክርስቲያን.....	110
ዐጤ በእደ ማርያም.....	110
ገነተ ጊዮርጊስ ቤተ ክርስቲያን.....	112
ጋሥጫ ገዳም.....	114
አባ ጊዮርጊስ.....	115
ጨርቆስ አያሱስ ቤተ ክርስቲያን.....	121
አማን ደብረ ሐንታ ገዳም.....	123
አቡነ ገብረ ማርያም.....	123
ዐፀደ ቅዱስ ሚካኤል ቤተ ክርስቲያን.....	126
ደብረ እግዚአብሔር ኦብ ደብር.....	127

ምዕራፍ ስድስት

ካቶሊካዊያን.....	130
የካቶሊክ የትመጣነትና መችመጣነት.....	130
አቤቶ ፋሲል /ገራም ፋሲል/.....	134
ዐጤ ሱስንዮስ /ሥልጣን ሰገድ/.....	137
ዘሥላሴ /ዘሦ/.....	138
ዐጤ ዘድንግል.....	139

ምዕራፍ ሰባት

በዘመነ ሱስንዮስ የተመዘበሩና የተቃጠሉ	
አብያተ ክርስቲያናት.....	147
ጎንድ ተክለ ሃይማኖት.....	147
አባ ዮሐንስ.....	147
ማኅደረ ማርያም.....	149
እቴጌ ማርያም ሥና.....	149
አባ ኤልያስ.....	150
እጨጌ ቃለ አዋዳ.....	153
ማኅፈደ ማርያም.....	157
እቴጌ ሥሉስ ኃይላ.....	157
ደብረ መዊእ ማርያም.....	159
ቂስ ተክለ መድኅን.....	159
ሊቀ ኅሩያን ዘገዩ ገብረ ሥላሴ.....	164

ምዕራፍ ስምንት

ማህዲስቶች /ደርቡሾች/.....	168
ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት.....	170

ምዕራፍ ዘጠኝ

በደርቡሾች የጠፉ፣ የተቃጠሉና የተመዘበሩ	
አብያተ ክርስቲያናት.....	178
ማኅበረ ሥላሴ ገዳም.....	178
አባ ዓምደ ሥላሴ.....	178
ጎንደር ልደታ ለማርያም.....	182
መምህር ኤስድሮስ.....	183
ዐጤ የስጦስ.....	186
ጎንደር ሐዋርያት ቤተ ክርስቲያን.....	188
መናኙ ዐጤ ተክለ ሃይማኖት.....	190
ሠለስቱ ምዕት ቤተ ክርስቲያን.....	192
መምህር ተሾመ ታደሰ.....	196
ክቡር ዶክተር አለቃ አየለ ዓለሙ.....	197
ጨጌ ቅድስት ማርያም ገዳም.....	201
ዐጤ ይስሐቅ.....	201
አባ ምዕመነ ድንግል.....	202
አባ እንጦንስ ቤተ ክርስቲያን.....	204
ቅዳማዊ ዐጤ የሐንስ.....	204
መካነ ነገሥት ግምጃ ቤተ ማርያም ቤተ ክርስቲያን.....	206
ዐጤ ፋሲል /ዓለም ሰገድ/.....	206
መምህር ወልደ ሚካኤል.....	210
ዐርባዕቱ እንሰሳ ቤተ ክርስቲያን.....	212
አጣጣሚ ቅዱስ ሚካኤል ቤተ ክርስቲያን.....	213
ሣልሳዊ ዐጤ ዳዊት.....	214
ደፈጫ ኪዳነ ምሕረት ቤተ ክርስቲያን.....	216
ዐጤ በካፋ መሲህ ሰገድ.....	216
ቅድስት ጣራ የአንደነት ገዳም.....	220
አባ ገላውዴዎስ.....	220
አባ ኤርሚያስ.....	221
የቅድስት ድንግል ማርያም ቤተ ክርስቲያን በጣራ ገዳም.....	222
አቡነ ኤዎስጣኔዎስ.....	225

ምዕራፍ ዐሥር

ፋሽስት ኢጣሊያ.....	228
የመጀመሪያው ወረራ.....	228
ሁለተኛው ወረራ.....	233
ፊታውራሪ ዓለማየሁ.....	234

ምዕራፍ ዐሥራ አንድ

በፋሽስት የተመዘበሩ፣ የተቃጠሉና የጠፉ	
አብያተ ክርስቲያናት.....	248
ደመቆ ጊዮርጊስ ቤተ ክርስቲያን.....	248

መርዕድ አዝማች አምታየስ.....	248
አፈር ባይኔ ተክለ ሃይማኖት.....	250
አክርሚት ቅዱስ ሚካኤል ቤተ ክርስቲያን.....	252
ተስፋ ገብረ ሥላሴ ዙብሔረ ቡልጋ.....	253
ገበጥ አገር ገብርኤል ቤተ ክርስቲያን.....	259
መርዕድ አዝማች ስብስቱ /ስብስቲያኖስ/.....	260
አንክበር ቅድስት ማርያም ቤተ ክርስቲያን.....	262
ደረፎ ቅድስት ማርያም ቤተ ክርስቲያን.....	269
ቁስ ኤልያስ ግርማ ኢየሱስ.....	271
ራስ መኮንን ወልደ ሚካኤል.....	275
ጎንቻ መድኃኔ ዓለም ገዳም.....	283
ዐጤ ይኩኖ አምላክ.....	283
አንክበር ቅዱስ ሚካኤል ቤተ ክርስቲያን.....	285
ንጉሥ ሣህለ ሥላሴ.....	286
መምህር ክፍለ ጊዮርጊስ.....	289
ምዕራፍ ዐሥራ ሁለት	
የተለያዩ ዘመናት.....	296
አልቃሊስ /አልቁላይስ/.....	296
ሄበኖ ቅዱስ ሚካኤል ቤተክርስቲያን.....	299
ይባባ ተክለ ሃይማኖት.....	301
አለቃ እንግዳ.....	301
ምንጮች	
የጽሑፍ ምንጮች.....	305
የድምጽ ወ ምስል ምንጮች.....	312
የቃል ምንጮች.....	313
ምልከታ.....	314
የሥዕላትና የፎቶዎች ምንጭ.....	315

መግቢያ

ኢትዮጵያ አገራችን የረጅም ዕድሜ ባለጸጋ መሆኗ በሕጻን በአዋቂው ዘንድ እሙን ነው። አገሪቱን የዚህ ዕድሜዋን ግማሽና ከዚያ በላይ የሚሆነውን ዘመን የክርስትና ሃይማኖትና የመንግሥት አስተዳደር እጅና ጓንት ሆነው ሲያስተዳድሯት ቆይተዋል። በጥምር አስተዳደሩ ሥር በምትመራበት ዘመን ከፍተኛ የሥልጣኔ ማማ ላይ ደርሳ ነበር። በተለይም አገሪቷ የራሷ የዘመን አቆጣጠር፣ የራሷ ፊደል፣ ዛሬ በዓለም የቅርስ መዝገብ ላይ ሊሰፍሩ የቻሉ የራሷ የኪነ ሕንጻ፣ የብራና መጽሐፍት፣ መስቀል የመሰለ ሃይማኖታዊ ክብረ በዓል ወ.ዘ.ተ. እንዲኖሯት በማድረግ ረገድ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ታላቅ ሚና ተጫውታለች። ይህ ጉልህ ሚናዋ ተጠናክሮ የጀመረው ክርስትና የአገሪቱ ብሔራዊ ሃይማኖት ከሆነበት ከ4ኛው መ.ክ.ዘ. ወዲህ ነው ማለት ይቻላል። ቤተ ክርስቲያኒቱ በቤተ መንግሥት አስተዳደር ውስጥ ያላት ቀጥተኛ ድርሻ ሙሉ በሙሉ ያበቃው በ1966ቱ መፈንቅለ መንግሥት የዘውዳዊው አገዛዝ ልእልና ሲያበቃለት ነው።

በአገራችን ላይ 4ኛው መ.ክ.ዘ. ክርስትና በፍሬምናጦስ አማካይነት ለመጀመሪያ ጊዜ ወደ ኢትዮጵያ የገባበት ዘመን ነው የሚሉ ወገኖች አሉ። ነገር ግን ዘመኑ ክርስትና ወደ ኢትዮጵያ የገባበት ሳይሆን በአቡነ ሰላማ /ፍሬምናጦስ/ አማካይነት የተስፋፋበት ነው። ክርስትና ወደ ኢትዮጵያ የገባው በ34 ዓ.ም በንግሥት ሕንደኬ ዘመነ መንግሥት ነው። በዘመኑ የንግሥቷቷ ጃንደረባ ባኮስ /አቤላክ/ ለስግደት ኢየሩሳሌም ደርሶ ሲመለስ በጋዛ ፊልጶስ ያገኘዋል። እናም አስተምሮና አጥምቆ ይሸኘዋል። በዚህ መልኩ ባኮስ ለመጀመሪያ ጊዜ ክርስትናን ወደ ኢትዮጵያ አስገባ። በዚህ መልኩ ወደ ኢትዮጵያ የገባውን የክርስትና ሃይማኖት አቡነ ሰላማ ከሳቴ ብርሃን /ፍሬምናጦስ/ በ4ኛው መ.ክ.ዘ. በአገሪቱ ተስፋፋ።

አቡኑ በአገራችን ከሠሯቸው ሥራዎች መሐከል በርካታ ሕንጻ ቤተ ክርስቲያንን ማሠራታቸው ቀዳሚው ነው። ከመንትዮቹ ነገሥታት ጋር በመሆን ካሠሯቸው አብያተ ክርስቲያናት ውስጥ አንዷ ለአገራችን የመጀመሪያዋ እንደሆነች የሚነገርላትን አክሱም ጽዮን ቤተ ክርስቲያን ነች። በአክሱም ጽዮን የጀመረው የሕንጻ ቤተ ክርስቲያናት ግንባታ እስካለንበት ዘመን በነገሥታቱ፣ /አስከ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ድረስ/ በቤተ ክርስቲያኗ አባቶችና በሕዝቧ ክርስቲያኑ ቀጥሎ ይገኛል። እነዚህ አብያተ ክርስቲያናት በየዘመኑ በተነሱ የጥፋት ኃይሎች ከነውድ ቅርሶቻቸው ተቃጥለዋል፤ ወድመዋል። ይህንን መጽሐፍ እንዳዘጋጅ ያደረገኝም ይኸው እውነት ነው።

ከአምስት ዓመት በፊት አንድ መጽሐፍ ሳነብ በሁለተኛው የፋሽስት የወረራ ዘመን ከሁለት ሺህ በላይ አብያተ ክርስቲያናት የጥፋት ሰለባ መሆናቸውን ተረዳሁ። ወዲያው መጽሐፉን አጥፌ ማለብ ጀመርኩ። በአእምሮዬ በቅድሚያ ንግሥት ዮዲት ተከሰተች። እሷ ብቻ ሳትሆን በእሷና በተከታዮቿ ከፍተኛ ውድመት የደረሰባቸው ቀድሞ ታሪካቸውን ያነበብኩላቸው ቅዱሳት መካናት የአእምሮዬን ጓዳ እየፈለቀቁ ወጡ። በማንበብ ካወሷቸው ውጪ ስንቶቹ በጥፋት ኃይሎች እንደወደሙ ለማወቅ ከፍተኛ ፍላጎት አደረብኝ። ፍላጎቴን መሠረት አድርጌ የየአብያተ ክርስቲያናቱን ታሪክ በመጽሐፍ ደብሎ ለማውጣት የተለያዩ ድርሳናትን ማገልበጥ ጀመርኩ። በሥራና በተለያዩ የሕይወት አጋጣሚዎች ጉዳት ወደ ደረሰባቸው ጥቂት ገዳማትና አድባራት የመሔድ ዕድሉን አገኘሁ። ይህ ዕድል ውስጤ

ያለውን ፍላጎት የበለጠ አቀጣጠለው። እናም 2004 ዓ.ም መስከረም ላይ በቃልና በጽሑፍ የሰበሰቡኳቸውን መረጃዎችና ማስረጃዎች የማቀናበር ሥራ ጀመርኩ። ከሦስት ዓመታት በኋላ እንደያዛችሁት ቅርጽና መጠን፤ ልታነቡት እንደተዘጋጃችሁትም ዓይነት ይዘት ኖሮት ተጠናቀቀ።

የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያንን በአምስት የተለያዩ ዘመናት የተነሱ በታሪክ የሚታወቁ ኃያላን አጽራረ ቤተ ክርስቲያን ተነስተውባታል። ከእነዚህ ሰዎችና ከዘመናቸው ውጪ ሌሎችም የጥፋት እጃቸውን ዘርግተውባታል። የሚያሳዝነው ይህ ብቻ ሳይሆን የጥፋት ሰለባ የሆኑት ቅዱሳት መካናት ታሪክ በአግባቡ ተሰንዶ አይገኝም። /ምናልባትም የተቃጠሉ፣ የተመዘበሩና የጠፉ አብያተ ክርስቲያናትን ታሪክ ብቻ በአንድ መጽሐፍ ሰብስቦ በማስነበቡ ረገድ ይህ የመጀመሪያው መጽሐፍ ሳይሆን አይቀርም።/ ታሪካቸው ተጽፎላቸዋል የሚባሉትም ቢሆኑ በአንድ ጉዳይ ላይ እርስ በእርሱ የሚጣረስ ታሪክ አላቸው። ይህን መጽሐፍ ለማዘጋጀት ስነሳም ትልቅ ፈተና የነበረው ይኸው ነው። በመሆኑም ለጊዜው በቂ መረጃ እና ማስረጃ ያገኘሁላቸውንና እንደኔ መረዳት አሻሚ ታሪካቸውን ለማጥራት የሞክርኩላቸውን ቅዱሳት መካናት በቅጽ 1 እንዲህ አቅርቤዋለሁ።

መጽሐፉ በ12 ምዕራፍ የተቀነበበ ሲሆን መጠነ ርዕዩ አምስቱን ዘመናት /9ኛውን፣ 16ኛውን፣ 17ኛውን፣ 19ኛውንና 20ኛውን መ.ክ.ዘ./ ያሳልላል። በተጠቀሱት ዘመናት የተነሱትን ኃያላን ታሪክ መነሻ በማድረግ የአገራችንን ሁኔታ በተለይም የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን የደረሰባትን መከራ ያሳያል። የጥፋት ሰለባ የሆኑት ቅዱሳት መካናት የትኞቹ እንደሆኑ በመምረጥ የደረሰባቸውን የጉዳት ዓይነት ያስነብባል። በመካናቱ ላይ ጉልህ ሚና የነበራቸው ኢትዮጵያዊ ነገሥታት፣ ሊቃውንት ቤተ ክርስቲያን፣ ልዑላን፣ መሳፍንት፣ የጦር አበጋዦች ወ.ዘ.ተ. እንዲሁም አንዳንድ ኢትዮጵያዊ የዘር ሐረግ የሌላቸው በአጠቃላይ የቤተ መንግሥትና የቤተ ክህነት ሰዎች ታሪክ እግረ መንገድ ተዘክሮበባቸዋል። በመጽሐፉ 12ኛ ምዕራፍ ላይ ደግሞ በተለያዩ ዘመናት ተፈጥሯዊና ሰው ሰራሻዊ በሆኑ አደጋዎች የተጎዱ አብያተ ክርስቲያናት ተካትተውበታል።

ሥነ ጽሑፋዊ ቋንቋውን በተመለከተ ተገቢነት የሌላቸውን ታቡ ቃላት ከሥነ ምግባራችን አንጻር ላለመጠቀም ተሞክሯል። በተለይም በቀደመው ዘመን ጥቅም ላይ ውለው የነበሩ አሁን ግን ልንጠቀምባቸው የማንችላቸውን የብሔር መጠሪያዎችንና የቦታ ስሞችን በተመለከተ ታሪክን በማያዛባና ዘመኑ በሚፈቅደው ቃላት ለመተካት ተጥሯል።

አምስቱ የመከራ ዘመናት ያልኩት ይህ ቅጽ 1 መጽሐፍ የ44 አብያተ ክርስቲያናትን ታሪክ ደብሎ ይዟል። ቀሪ የጥፋት ሰለባ የሆኑትን አብያተ ክርስቲያናት በቅጽ 2 አቀርባለሁ። ሌሎቹንም ቅጽ 3፣ 4፣ 5፣ እያልኩ እቀጥላለሁ፤ እንደጽፍም እንድታነቡም ዕድሜና ጤና ይስጠን። ለአሁኑ ግን እነሆ አምስቱ የመከራ ዘመናት ቅጽ 1ን።

ምዕራፍ አንድ

የኢትዮጵያና የክርስትና ትውውቅ

ኢትዮጵያና ክርስትና የተዋወቁት ከኢየሱስ ክርስቶስ ልደት በኋላ በ34 ዓ.ም በ1ኛው መቶ ክፍለ ዘመን-ነው። ይህም የሆነው በንግሥት ሕንዳኬ¹ ጃንደረባ በባኮስ /አቤላክ/ አማካይነት ነው። ባኮስ /አቤላክ/ በተጠቀሰው ዓመተ ምሕረት እንደአሪት እምነት ሥርዓት ሰግዶ ለመመለስ ወደ ኢየሩሳሌም ሔዶ ነበር። የሔደበትን ዓላማ ፈጽሞ በመመለስ ላይ እያለ ጋዛ አካባቢ ሲደርስ ፊልጶስን ያገኘዋል። ፊልጶስም ኢትዮጵያውን ጃንደረባ ክርስትናን አስተምሮት ሥርዓተ ጥምቀትን ፈጽሞለት ይለቀዋል። ጃንደረባውም ወደ እናት ምድሩ ኢትዮጵያ ሲመለስ በቤተ መንግሥቱና በአገሩ ላይ የክርስትና ሃይማኖትን ድምጽ አሰማ። ማስተማርም ጀመረ።

የተለያዩ የታሪክና የሃይማኖት ድርሳናት² እንደሚገልጹት ከሆነ የንግሥት ሕንዳኬ ጃንደረባ የሆነው ባኮስ ክርስትናን የተቀበለ የመጀመሪያው ሰው አለመሆኑን ፍንጭ ይሰጣሉ። ከእሱ በፊት የጴንጠቆስጤ ዕለት ሐዋርያው ጴጥሮስ ክርስትናን አስተምሮ ካጠመቃቸው ሦስት ሺህ ሰዎች መካከል በአሪት እምነት ሥርዓት መሠረት ለሰግደት ወደ

¹ - ጌርሳሞት የተሰኘ ሌላ መጠሪያም አላቸው። ንግሥቷቷ የኢትዮጵያ ንግሥት እንዳልነበሩና የጉብያ ንግሥት ብቻ እንደሆኑ የሚጠቀሱ የታሪክ ጸሐፊዎች አሉ። ለጉብያ የጥንታዊቷ ኢትዮጵያ አንድ የግዛት አካል መሆኗን ልብ ማለት ይገባል።/ የጸሐፊዎቹ ምክንያት ከቀዳማዊ ምኒልክ ጀምሮ በኢትዮጵያ ሴት እንዳትነግሥ በሕግ መከልከል ነው። ነገር ግን የክርስትና ሃይማኖት ወደ አገራችን ለመጀመሪያ ጊዜ እንደገባ የሚነገረው በእነሁ ንግሥት ዘመነ ግዛት ነው። ሃይማኖቱን የተቀበለው የንግሥቷቱ ጃንደረባ የሆነው ባኮስ ነበር። የንግሥቷቷ ዘመነ ግዛት ከ34-42 ዓ.ም እንደሆነ ብዙዎች ይስማማሉ።

/ኢርቅይሁን በላይነህ። የኢትዮጵያ ታሪክ ከኢማም አሕመድ አስከ ዐጤ ቴዎድሮስ ገጽ 84/

² - ሱሌ መልአክ። የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ። አዲስ አበባ፣ 1997። ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት። ገጽ 21

ኢየሩሳሌም ከሒዳት ኢትዮጵያዊያኖች መካከል ጥቂቶቹ ክርስትናን ተምረው፤ እምነውና ተጠምቀው ተቀብለዋል።

የኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ክርስትና ሃይማኖት በኢትዮጵያ ያለውን ቀደምትነት በሚሸር መልኩ የተጻፉ በርካታ የታሪክ መጽሐፍት እንዲሁም ስለክርስትና ሃይማኖት የትመጣነት እና መችመጣነት በቂ ግንዛቤ የሌላቸው አንዳንድ ወገኖች የክርስትና እምነት በ34 ዓ.ም ወደ ኢትዮጵያ አልገባም ብለው ይከራከራሉ። እንደነዚህ ወገኖች መከራከሪያ ሀሳብ ከሆነ ክርስትና ወደ ኢትዮጵያ የገባው በ4ኛው መቶ ክፍለ ዘመን በነገሡት በአብርሃ ወ አጽብሐ ዘመን ነው፤ በአባ ፍሬምናጦስ አማካይነት። ለአብነት ያህል በስሜ ታደሰ የተዘጋጀው የቤተ ክርስቲያን ታሪክ በሚል ርዕስ የታተመው መጽሐፍ በሐዋርያት ሥራ ምዕራፍ 8 ያለውን ታሪክ የንግሥት ሕንደኬን ጃንደረባና የፊልጶስን ግንኙነት ፍንጭ ከመስጠት ያለፈ እርግጠኛውን የመጠቀም አቅም እንደሌለው ይተርካል። በመሆኑም ኢትዮጵያ ክርስትና ሃይማኖት ጋር የተዋወቀቸው በ4ኛው መ.ክ.ዘ ከ330-335 ዓ.ም ባለው ጊዜ ውስጥ ነው ይላል።³

ነገር ግን ድርሳናት በትክክል ቢመረመሩ ፍሬምናጦስ /ጊላ አቡነ ሰላማ ከሳቱ ብርሃን/ ክርስትና ወደ ኢትዮጵያ ማስገባታቸውን ሳይሆን ክርስትናን ለማስፋፋት በመላው የኢትዮጵያ ግዛት በዘመኑ ከነበሩት ነገሥታት ጋር እየተዘዋወሩ ወንጌልን መስጠታቸውን በግልጽ ቋንቋ መዝግበው ይገኛሉ። ታላቁ መጽሐፍ ቅዱስም የሐዋ. ሥራ ም. 8 ቁ. 26-40 የመዘገበውን ታሪክ ስናነብ በንግሥት ሕንደኬ ገንዘብ ላይ የሠለጠነው ጃንደረባ ወደ ኢየሩሳሌም በሔደ ጊዜ በፊልጶስ ተጠምቆ መመለሱን ይገልጽልናል።

ኢትዮጵያዊ ጃንደረባ ባኮስና ፊልጶስ የተገናኙት በጋዛ ሲሆን በወቅቱ ባኮስ በኢየሩሳሌም ሰግዶ በሰረገላው ላይ ተቀምጦ ወደ ኢትዮጵያ እየተመለሰ ነበር። ፊልጶስ ደግሞ የጌታ መልአክ ተገልጦ “ተነስተህ በደቡብ በኩል ከኢየሩሳሌም ወደ ጋዛ ወደ ሚያወርደው ምድረ በዳ ወደ ሆነው መንገድ ሒድ” ባለውም ጊዜ ተነስቶ ወደ ጋዛ ይገስገስ ነበር። በዚህች ቦታ ላይም ፊልጶስ ጃንደረባውን በሰረገላው ላይ ሆኖ የነብዩ ኢሳይያስን መጽሐፍ ሲያነብ አገኘው። ፊልጶስ “የምታነበውን ታስተውለዋለህ ወይ?” ሲል በጠየቀው ጊዜ “የሚመራኝ ሳይኖር እንዴት ይቻለኛል” ብሎ መለሰለት። ጃንደረባው በሰረገላው ላይ ሆኖ ያነብ የነበረው የመጽሐፍ ክፍል የሚከተለውን ይመስል ነበር።

³ ዝኒ ከማው ገጽ 194፣ 199

“እንደበግ ወደ መታረድ ተነዳ። የበግ ጠቦትም በሸላቾቹ ፊት ዝም እንደሚል እንዲሁ አፋን አልከፈተም። በውርደቱ ፍርዱ ተወገደ፤ ሕይወቴ ከምድር ተወግዳለችና ትውልዱንስ ማን ይናገራል?”

/የሐዋ. ሥራ ምዕ.8፣33/

ኢትዮጵያዊ ጃንደረባ ፊልጶስን ጠየቀው፤ ይህ ያነበበው እውነት ስለማን የሚናገር እንደሆነ። ፊልጶስም ስለኢየሱስ ክርስቶስ ወንጌልን መሠረት አድርጎ አስተማረው። በጉዞም ላይ እያሉ ውኃ ወዳለበት አንድ ቦታ ላይ ደረሱ። ጃንደረባው መጠመቅ ፈለገ። ፊልጶስንም ያጠምቀው ዘንድ ጠየቀው። ፊልጶስ “በፍጹም ልብህ ብታምን ተፈቅዶልሃል ተጠመቅ” አለው። ጃንደረባው አቤላክም “ኢየሱስ ክርስቶስ የእግዚአብሔር ልጅ እንደሆነ አምናለሁ” ብሎ ከሰረገላው ወርዶ ለመጠመቅ ተሰናዳ። ፊልጶስም አጠመቀው።

፩. ባኩስ ኢየሩሳሌም ደርሶ ሲመለስ ፊልጶስ በጋዛ አግኝቶት እንዳጠመቀው።

ታላቁ መጽሐፍ እንደሚነግረን ከሆነ ሥርዓተ ጥምቀቱ ከተፈጸመ በኋላ ጃንደረባው ፊልጶስን አላየውም። ከውኃው ሲወጡ የእግዚአብሔር መንፈስ ፊልጶስን ነጥቆ ወስዶት ነበር። ጃንደረባው ወደ እናት ምድሩ ኢትዮጵያ ተመልሶ የክርስትና ሃይማኖትን መሠረት ጣለ። እሱ በጣለው መሠረት ላይ ነው እንግዲህ ፍሬምናጦስ /አቡነ ሰላማ/ ክርስትናን ለማስፋፋት ከመንትዮቹ ነገሥታት ጋር ኢትዮጵያን እየዞሩ ወንጌልን በምዕመኑ ውስጥ ለማስረፅ የቻሉት።

ፍሬምናጦስ ጳጳስ ሆነው ክርስትናን ያስፋፋት በአብርሃ ወ አጽብሐ ዘመን መሆኑ እርግጥ ቢሆንም ወደ ኢትዮጵያ ምድር ዘልቀው የገቡት ግን በመንትዮቹ ነገሥታት አባት በዐጤ ታዜር ዘመነ መንግሥት ነው። አገባባቸውም በምርኮኝነት ሲሆን አብሯቸው ታናሽ ወንድማቸው ኤዴስዮስ ወይም ሲድራኮስ ነበር። እነዚህ ታላቅና ታናሽ መንድማማቾች ወደ ኢትዮጵያ ምድር ሊገቡ የቻሉበትን የምርኮኝነት ታሪክ የሚገልጹ የተለያዩ አፈ ታሪኮች ያሉ ሲሆን የሚከተለውና ቡበዙዎች ዘንድ የሚታወቀው አንዱ ነው።

ሜሮጽዮስ /መረጳዎስ/ የተባለ ነጋዴ⁴ ከአገረ ጢሮስ ሁለት ሶርያዊ ወጣቶች⁵ አስከትሎ ወደ ሕንድ ምድር በጀልባ ይጓዛል። በጉዞውም ጊዜ በአፍሪካ የባሕር ጠረፍ በቀይ ባሕር ወደብ ውኃ ለመጠጣትና እግረ መንገዳቸውንም አገር ለማየት ከጀልባቸው ይወርዳሉ። በአካባቢው የሚኖሩ ሰዎች በጀልባዋና በተሳፋሪዎቿ ላይ ድንገተኛ ጥቃት ያደርሳሉ። ንብረታቸውንም ይዘርፋሉ። ነጋዴውን ሜሮጽዮስንና የጀልባዋን ቀዛፊዎች እዚያው ይገድሏቸዋል።

ሁለቱ ታላቅና ታናሽ መንድማማቾች ግን ከግድያው አምልጠው ከአንድ ዛፍ ስር ሆነው እየጸለዩ ሳለ መንገደኛ ሰዎች ያገኟቸዋል። ሰዎቹ አንዳችም ጥቃት ሳያደርሱባቸው በምርኮኝነት ወስደው ለንጉሣቸው አስረክቡት። የእነዚህ ሰዎች ንጉሥ ኢትዮጵያዊው ታዜር ነበር። በሜሮጽዮስና ባስከተላቸው ሰዎች ላይ ጥቃቱ የደረሰው ኢትዮጵያ መጥተው ወደ ሶርያ ሲመለሱ በመንገድ ላይ እንደሆነ የሚተረክባቸው ድርሳናት ብዙ ናቸው።

ሜሮጽዮስ መልሕቱን የጣላውና ከጀልባው የወረደው በአዱሊስ ወደብ⁶ ነው የሚሉም ድርሳናት አሉ። እንደነዚህ ድርሳናት ተረክ ከሆነ ወቅቱ ሮማዊያንና ኢትዮጵያዊያን ግጭት ውስጥ ስለነበሩ የወደቡ ጠባቂዎች ጥቃቱን ሰንዘረው ሜሮጽዮስን ገድለው ሁለቱን ወጣቶች ማርከዋል።

እነዚያ የወደብ ጠባቂዎች ምርኮኞቹን በቀጥታ ለንጉሡ ሳይሆን ያስረክቡት በወቅቱ ለነበረው ባሕረ ነጋሽ ነው። ባሕረ ነጋሹ ምርኮኞቹን ወስዶ ለንጉሡ ለታዜር አስረክቧል። ንጉሡ ታዜር /አይዜና ወይም ታዜና የሚሉት ድርሳናት አሉ።/ ሁለቱን መንድማማቾች

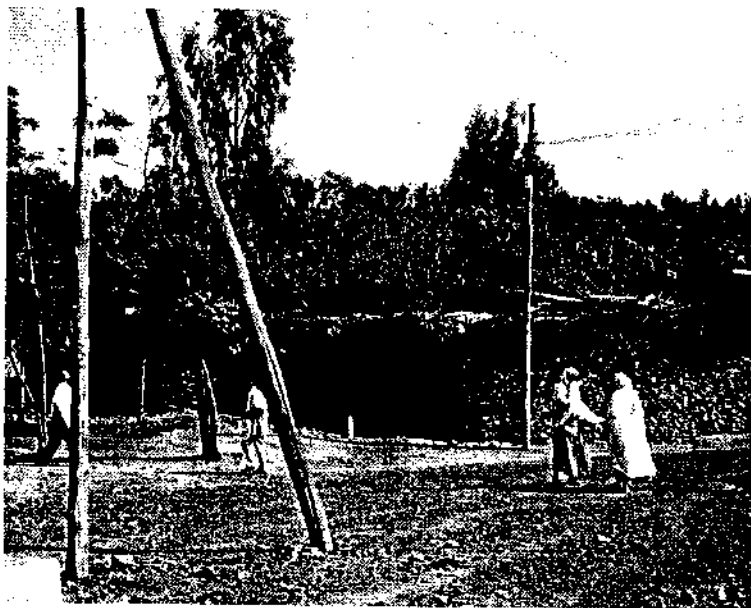
⁴ - ፈላስፋ ነው የሚሉት አሉ።
⁵ - የሥጋ ዘመዶቹ ናቸው ይባላል።
⁶ - በወቅቱ የኢትዮጵያ ንብረት ነበረች።

በፍቅር በቤተ መንግሥቱ አስቀምጦ ያኖራቸው ጀመረ። እነሱም በትህትናና በታማኝነት ያገለግሉት ጀመር።

ታዲያ ታናሹ የውን ኤዲስዮስን ጋሻ ጃግሬው አደረገው። ፍሬምናቦስን ደግሞ በገንዘቡ ላይ የሚያዝ ቤጅርንድ አደረገው።⁷ የታሪክ ድርሳናት እንደሚተርኩት ከሆነ ፍሬምናቦስ ከንጉሡ መንትያ ልጆች ጋር በመሆን በቤተ ቀጢን የግዕዝ ቋንቋና መንፈሳዊ ትምህርቶችን ለሰባት ዓመታት ተምሯል።

፪.ከቤተ ቀጢን ፊት ለፊት የሚገኘው መራዶ ቃል

፫. እነሱም ቤተ ቀጢን

⁷ ታናሹ ኤዲስዮስ በቤተ መንግሥቱ ሥራ ሲመደብ ፍሬምናቦስ ግን በቤተ መዛግብት ተግባር ላይ ተመድቦ ነበር። መዝገበ ታሪክ ቅጽ 2 ገጽ 139

ንጉሥ ታዜር በእጅጉ ታሞ በሚያጣጥርበት ጊዜ ገና ለአካለ መጠን ያልደረሱት ልጆቹ ለሥልጣኑ ብቁ እስኪሆኑ ድረስ በሞግዚትነት እንድታስተዳድር ሚስቱን ንግሥት ሶፍያን /አህየዋ/ ሾማት። ሁለቱን ምርኮኛ ወጣቶች ግን ነፃ አድርጎ አሰናበታቸው። በዚህ ጊዜ ወደ አገራቸው ለመመለስ ሲነሱ ንግሥቱ ልጆቿ ለመንበረ ሥልጣኑ እስኪደርሱ ድረስ የመንግሥቱን አስተዳደር እያገዟት እንዲቆዩ ለምና አስቀርታቸዋለች። ወንድማማቾችም አዲሲቱን መሪ እየመከሩ የአስተዳደሩን ሥራ ሲያግዟት ቆይተዋል።

ታላቅየው ፍሬምናጦስ በአክሱም ቆይታው ከመንግሥታዊ ሥራው በተጨማሪ ቀድሞ በሕንደኬ ጃንደረባ የተሰበከውን የክርስትና ሃይማኖት የሚያስፋፋበትን ዘዴ ሲቀይስ ቆየ። በወቅቱ የነበሩት ኢትዮጵያዊ ክርስቲያኖች ሃይማኖት ብቻ ነበር የነበራቸው። ክህነት ቁርባንና ተመሳሳይ የሆኑ ሌሎች የቤተ ክርስቲያን ሥርዓቶች አልነበሯቸውም።

መንትዮቹ ወንድማማቾች ለአካለ መጠን ደርሰው መንበረ ሥልጣኑን ሲረከቡ ኤዴስዮስ ወደ አገሩ ወደ ጢሮስ ተመልሶ ክህነትን ተቀበለ። ፍሬምናጦስ ግን ወደ ጢሮስ አልተመለሰም ነበር። እንዲያውም በቤተ መንግሥቱና በአዲሶቹ ነጋሂዎች ወደ እስክንድርያ ተልኮ ነበር። የተላከበት ዐቢይ ጉዳይ ስለጽጽስና ጉዳይ ለመምከር ነበር። ፍሬምናጦስ ወደ እስክንድርያ የሔደበት ወቅት ሊቃውንተ ቤተ ክርስቲያን በኒቂያ ጉባኤ ያደረጉበት ጊዜ ነበር፤ ዓመተ ምሕረቱ ደግሞ 325። እናም ወጣቱ ልዑክ እስክንድርያ በደረሰ ጊዜ ሊቃውንቱን ሊያገኛቸው አልቻለም። ነገር ግን ጉዳዩን ፈጽሞ መመለስ ስለነበረበት ለአንድ ዓመት በዚያው ተቀምጦ ጠብቋቸዋል። በጉባኤው እለእስክንድሮስና አትናቴዎስ አርዮስን ድል ነስተው በተመለሱ ጊዜ ጉዳዩን አቅርቦላቸው ምክር ሲደረግበት ከሁለት ዓመት ያላነሰ ጊዜ ወስዷል።

ፍሬምናጦስን ወደ እስክንድርያ የላኩት መንትዮቹ ነገሥታት ሊሆኑ ሊልኩት የቻሉት "እናንተ ኢትዮጵያዊያኖች አምናችኋል፤ ተገርዛችኋል፤ ነገር ግን ጥምቀትና ቁርባን የላችሁም" ባላቸው ጊዜ ነው። በመሆኑም ፍሬምናጦስ ለነገሥታቱ የሃይማኖት መሪ ከእስክንድርያ እንዲያመጡ ምክር ይሰጣቸዋል። በዚህ ጊዜ "አንተ አምጣልን" ብለው 500 ወቂት ወርቅ አስይዘው ወደ እስክንድርያ ልከውታል።

በ328 ዓ.ም የወቅቱ ጳጳስ አቡነ እለእስክንድሮስ ከዚህ ዓለም በሞት በመለያታቸው ምክንያት አቡነ አትናቴዎስ መንበሩን የእስክንድርያ 20ኛ ጳጳስ ሆነው ያዙ። ወዲያውም

ፍሬምናጦስ ጉዳዩን ይዞ ከፊታቸው ቀረበ። ጳጳሱም በቀረበላቸው ጉዳይ ደስ ተሰኝተው ራሱን ጳጳስ አድርገው ሾሙት። አቡነ አትናቴዎስ ፍሬምናጦስን የሾሙበት ዐቢይ ጉዳይ የኢትዮጵያን ቋንቋና ባሕል ከፍሬምናጦስ ውጪ የሚያውቅ ሰው በቅርባቸው እንደማያገኙ በማመናቸው ነበር።

ፍሬምናጦስ የመጀመሪያው ጳጳስ ሆነው “ኤጴስ ቆጶስ ዘአክሱም ወዘኩላ ኢትዮጵያ” ተብለው አንብሮት እድ ተሾመዋል።⁸ ከሹመቱ በኋላ አቡነ ሰላማ በቀጥታ ያመሩት ወደ ኢትዮጵያ ነው። ኢትዮጵያ መጥተውም ከአንድ አባት የሚጠበቀውን መንፈሳዊ ተጋድለኛ ሐዋርያዊ አገልግሎት ሲፈጽሙ ቆይተዋል። በተለይ ከመንትዮቹ ነገሥታት ጋር በመሆን ብዙ አብያተ ክርስቲያናትን አንፀዋል። በርካታ ኢ-አማሊያን አስተምረውና አጥምቀው ወደ ክርስትና ሕይወት መልሰዋል።

አቡነ ከነገሥታቱ ጋር እየተዘዋወሩ ካሠሯቸው አብያተ ክርስትያናት መሐከል አክሱም ጽዮንን በአክሱም ከተማ፣ ዛሬ በመንትዮቹ ስም የሚጠራውና ከአለት የተፈለፈለው አብርሐ ወ አጽብሐ በትግራይ፣ ጣና ቂርቆስ በጣና ደሴት፣ መርጡለ ማርያም በጎጃም፣ ብርብር ማርያም በጋሙ ጎፋ፣ ዋሻ ሚካኤል በሸዋ ወ.ዘ.ተ. ለአብነት ይጠቀሳሉ።

፩. አቡነ ሰላማ ከሳቴ ብርሃን /ፍሬምናጦስ/

⁸. ከሹመቱ በፊት አቡነ አትናቴዎስ ፍሬምናጦስን አምስት ዓመት ሐዲስን አስተምረውታል የሚል ትረካ የሚያስነብቡ ድርሳናት አሉ።

/መዝገብ ታሪክ፡ ቅጽ 2 ገጽ 139/

አቡነ ሰላማ ክርስትናን ከማስፋፋትና አብያተ ክርስቲያናትን ከማነጽ የዘለለ ተግባርም ነበራቸው። የክህነትንና የቅርባንን ሥርዓት ከማጠናከር ጀምረው ስብከተ ወንጌልን የሚያስፋፉ ደቀ መዛሙርትን ክህነት እየሰጡ በቅስናና በዲቁና ሾመዋል። ቅዱሳት መጽሐፍትን ከሰርት፣ ከእብራይስጥና ከጽርእ ቋንቋ ኢትዮጵያዊው ወደ ሆነው የግዕዝ ቋንቋ መልሰዋል። የሳባዊያንን የፊደል አቀማመጥ በመለወጥና አዲሱን ከግራ ወደ ቀኝ የመጻፍና የማንበብ ዘዴን ፈጥረዋል። በእኚህ አባት ትጋትና በነገሥታቱ ቀናሊነት የኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ሃይማኖት የኢትዮጵያ ብሔራዊ ሃይማኖት እንዲሆን የተደረገው ጥረት መንግሥቱ ዘንድ ተቀባይነት አግኝቷል። በመሆኑም በ330 ዓ.ም ሃይማኖቱ ብሔራዊ እንዲሆን ተወስኗል።

በእርግጥ የኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ሃይማኖት በ350 ዓ.ም ነው ብሔራዊ ሃይማኖትነቱ የታወጀው የሚሉ ድርሳናት አሉ። ነገር ግን እንደዚህ መጽሐፍ አዘጋጅ እምነት ፍሬምናጦስ ተልእኳቸውን ፈጽመው እንደተመለሱ ሃይማኖቱን ብሔራዊ ሃይማኖት እንዲሆን ጥረት በማድረጋቸው ተሳክተዋል። ይህ ታሪክ ለአውነታው የሚቀርብ ከሆነ ዘመኑ 330ዎቹ⁹ መጀመሪያ መሆኑ እርግጥ ነው። ስለዚህ የተቀመጠው የ20 ዓመት ልዩነት ተሳማኒነቱን በጥያቄ ምልክት ውስጥ እንዲታይ ያደርገዋል።

በዚህም መሠረት ንጉሣዊው የዘውድ አገዛዝ እስከ አከተመበት የግርማዊ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ዘመነ መንግሥት /1966 ዓ.ም/ ድረስ የኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ሃይማኖት ብሔራዊ ሃይማኖት ከመሆንም ያለፈ ቤተ ክርስቲያኒቱና የቤተ ክርስቲያኑ አባቶች በመንግሥታዊ አስተዳደሩ ላይ ታላቅ ሚና ተጫውተዋል። ቤተ ክርስቲያኗም ለኢትዮጵያ ሕዝብ ዘመናዊው ትምህርት ከተጀመረበት እስከተስፋፋበት ዘመን ድረስ የትምህርት ሚኒስቴር በመሆን በሃይማኖት ወይም በዘር ምንም ዓይነት አድልኦ ሳትፈጽም ለማወቅ የመጣውን ሁሉ ታስተምር ነበር።

የመጀመሪያው የኢትዮጵያ ጳጳስና የወንጌል ገበሬ አቡነ ሰላማ ከሳቱ ብርሃን አገልግሎታቸውን በጽናት ሲያከናውኑ ቆይተው ከዚህ ዓለም በሥጋ ሞት የተለዩት ሐምሌ 27¹⁰ ቀን ነው። አቡነ ሰላማ ከሳቱ ብርሃን በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን

⁹ ሉሌ መልአክ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ በተሰኘ መጽሐፋቸው በገጽ 24 ላይ ከ330 ዓ.ም ጀምሮ ሃይማኖቱ የመንግሥት ሃይማኖት መሆኑን ጽፈዋል።

¹⁰ - ሐምሌ 26 ነው የሚሉ አሉ።

የቅዱስነትን ማዕረግ ያገኙ የመጀመሪያው ጳጳስ ናቸው። ጳጳሱ ምንም እንኳን ሶርያዊ የዘር ሐረግ ይነራቸው እንጂ በምግባራቸውና በአኗኗራቸው ፍፁም ኢትዮጵያዊ ነበሩ።

አቡነ ምናልባትም በአገራችን ታሪክ የመጀመሪያውን ኢትዮጵያዊ ዜግነት ያገኙ የውጪ አገር ሰው ሳይሆኑ አይቀሩም። ከዚህም ባለፈ ዛሬም ድረስ በትግራይ ክልል አባይ ዓዲ በተባለው ቦታ በስማቸው ያለ ገዳም አለ። ዓመታዊ ክብረ በዓላቸው ጥቅምት 4 ቀን ነው። እኚህ የሃይማኖት አባት በግሪክ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ የቅዱስነት ማዕረግ ተሰጥቷቸዋል።

አቡነ ሰላማ ከሦስቱ ብርሃን ከአቡነ አትናቴዎስ እጅ ጽጽብናን ተቀብተው ሲመጡ ከሠሯቸው ታላላቅ ተግባራት መሐከል አብያተ ክርስቲያንን ማነጽ እንዲመሆኑን ቀደም ብዬ ጠቅሻለሁ። በዚህ ተግባራቸውም የመጀመሪያው የአገራችን ሕንጻ ቤተ ክርስቲያን እንደሆነች የማንረሳት ዛሬ በአክሱም ከተማ የምትገኘው አክሱም ጽዮን ማርያም ቤተ ክርስቲያን ነች።

በእርግጥ ከዚህች ቤተ ክርስቲያን በፊት በቀዳማዊ ምኒልክ ዪዋ የተባሉት የጦር አበጋዮች በየግዛታቸው አንድ አንድ ቤተ እግዚአብሔር ሠርተው እንደነበር የሚተርኩ ድርሳናት አሉ።¹¹ ነገር ግን የተሠሩት በኦሪት ሕግ መሠረት ለኦሪታዊያን ነው። በመሆኑም አክሱም ጽዮን የመጀመሪያዋ የክርስትና ቤተ እምልኮ ነች። ሕንጻ ቤተ ክርስቲያኗ በአብርሃ ወ አጽብሐ ተሠርቶ ሲጠናቀቅ ጽዮን ሰማያዊት¹² የሚል ስም ተሰጥቷት ነበር።

በአገራችን ኢትዮጵያ በአክሱም ጽዮን ማርያም ቤተ ክርስቲያን እነሳ የተጀመረው የቤተ ክርስቲያን ሕንጻ ግንባታ ከትውልድ ወደ ትውልድ እየተሸጋገረ እስካለገበት ዘመን ድርሷል። የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ሥሪት ሦስት ዓይነት ሲሆን የገዳም የደብርና የገጠር¹³ በመባል ይታወቃል። በዚህ ሥሪት መሠረት የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን በአገሪቱ በተለያዩ ቦታዎች ላይ ስትተክል ቆይታለች። ለሕዝብ ክርስቲያኑ መንፈሳዊ አገልግሎት በመስጠትና ከሃይማኖቱ ውጪ ላለው ኢትዮጵያዊ ደግሞ ዕውቀት መገባደጃ ማዕድ ሆና ስታገለግል ኖራለች።

¹¹ መጽሐፈ ሰብሌ ዘበአማን ካልፅ ከገጽ 206-218 ይመልከቱ

¹² የአዲስ ኪዳን ጽዮን መባላም ተተርጎሟል /ኢትዮጵያ፡ ገጽ 27/

¹³ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ፡ ገጽ 159 ዝርዝርና እስከ ገጽ 161 ይመልከቱ

ታዲያ ይህች የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ከዐራተኛው መቶ ክፍለ ዘመን ጀምሮ እስከዛሬ የደረሰችው በተደላደለና ምቹት በተመላበት ሁኔታ አይደለም። በእርግጥ ሃይማኖቷ የአገሪቷ ብሔራዊ ሃይማኖት በመሆኗ በቤተ መንግሥቱ ዘንድ ከፍተኛ ተቀባይነትና እንክብካቤ ነበራት። ነገር ግን በጽናት ዘመናትን ለመሻገርና ክብሯን ይዛ ለመቆየት ብዙ ተግዳሮቶች ነበሩባት። ከእነዚህ ውስጥ አጽራረ ቤተ ክርስቲያን በተለያዩ ጊዜያት ዘምተውባት ሲያጠፏት መሞከራቸው ቀዳሚውና ዐቢዩ ጉዳይ ነው።

❖ የአጽራረ ቤተ ክርስቲያኑ ማንነት

አጽራረ ቤተ ክርስቲያን የሆኑትን አካላት በሦስት ፈርጆ ማየት ይቻላል። አንደኛው ግለሰቦችና የግለሰቦች ስብስብ ነው። ሁለተኛው ደግሞ ሃይማኖትንና የሃይማኖት ተቋማት ሽፋን ያደረጉ ንቅናቄዎች ሲሆኑ ሦስተኛው መንግሥታት ናቸው። በዚህ በሦስተኛው አጽራረ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ያሉትን አካላት ብቻቸውን በሁለት ክፍሎች ማየት ይቻላል። አንደኛው የውጪ መንግሥታት ሲሆኑ ሁለተኛው የውስጥ መንግሥታት ናቸው።

ሀ . የውጪና የውስጥ መንግሥታት

በአገራችን ኢትዮጵያ ውስጥ በውድም /በሕዝብ ፈቃድ ወይም በነገሥታት የአነጋገሥ ሥርዓት/ በግድም /በኃይል ወይም ከተፈቀደው የንግሥና ሥርዓት ውጪ/ ወደ መንበረ መንግሥቱ መጥተው ሥልጣኑን የያዙ እና ለኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ከባድ ፈተና የሆኑ ነጋሚዎች አሉ።

በዚህ ረገድ በዋናነት የሚታወቁ ሁለት ነጋሚዎች ያሉን ሲሆን የመጀመሪያዋ በአገራችን ውስጥ በመንበረ ሥልጣኑ ላይ በኃይል ተቀምጣ ኢትዮጵያን ለ40 ዓመታት የገዛችው ዮዲት ነች። ሁለተኛው ደግሞ በሥርዓቱ መሠረትና ከነጋሚ የዘር ሐረግ በመወለዱ ምክንያት ወደ መንበሩ የመጣው የ17ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ነጋሚ ዐጤ ሱስንዮስ ነው። ሌላው በመንግሥት ደረጃ ለቤተ ክርስቲያኒቷ ፈተና የሆነው አካል የውጪ መንግሥታት ፍላጎትና ርዕዮት ሲሆን በዚህ ረገድ አገራችንን ለሁለት ጊዜ የወረረው ፋሽስት ኢጣሊያ ግንባር ቀደመ ነው። በእርግጥ በ17ኛው መቶ ክፍለ ዘመን በዐጤ ሱስንዮስ ዘመነ መንግሥት ለተነሳው የሃይማኖት ብጥብጥ የፖርቹጋል መንግሥት እጅ እንዳለበት መረሳት የለበትም።

ለ . ሃይማኖትንና የሃይማኖት ተቋማትን ሽፋን ያደረጉ የፖለቲካ ንቅናቄዎች

በዚህ ንዑስ ርዕስ ስር ለኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ከፍተኛ ፈተና የሆኑ ሁለት ኃይሎች አሉ። እነዚህ ሁለት ኃይሎች የውስጥና የውጪ ብለን በመክፈል ልንለያቸው እንችላለን። ቀዳሚው በአገሪቷና በቤተ ክርስቲያኗ ላይ ለረጅም ዓመት መከራ ያጸናው የአገር ውስጥ ኃይል ሲሆን የተነሳውም ከምሥራቁ የአገራችን ክፍል ነው። የንቅናቄው መሪ “ግራኝ” በሚል ቅጽል ስሙ በብዙዎች ዘንድ የሚታወቀው ኢማም አሕመድ ኢብን ኢብራሂም አል ገአዚ ነው።

ሁለተኛውና ከአገራችን ውጪ ተደራጅቶ በመተማ በኩል ጎንደር የገባው የውጪው ኃይል ነው። ይህ ኃይል የተነሣው በ19ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ሲሆን ራሱን ማህዲስት ብሎ ይጠራ የነበረ በጎንደር ከተማና በአካባቢዋ በሚገኙ በርካታ አብያተ ክርስቲያናት ላይ ብዙ ጥፋት አድርሷል።

ሐ. ግለሰቦችና የግለሰቦች ስብስብ

በኔ መረዳት በሦስተኛ ደረጃ ላይ በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ላይ ፈተና ሆኖ የሚፈረጀው አካል ግለሰቦችና የግለሰቦች ስብስብ ነው። ይህ ስብስብ የራሱ ዘመንና ቦታ እንዲሁም መሪ ተሰጥቶት ይህ ነው የሚባል አይደለም። ነገር ግን ከጥንት ጀምሮ አስካለንበት የአሁኑ ዘመን ድረስ ያለ እውነት ነው። በተለይ አሁን ባለንበት ዘመን በየቦታው የሚሰማው የቤተ ክርስቲያን ቃጠሎ በእነዚህ በተጨማሪ ማንነታቸውና የትነታቸው በማይታወቅ ሰዎች /ግለሰቦች/ የሚቀነባበር መሆኑ አያጠራጥርም። ማንነታቸውም ሆነ የትነታቸው ቢታወቅም እንኳን አግባባዊ በሆነ መልኩ ለምን ከቤተ ክርስቲያኒቱ አልፎ በአገር ደረጃ፤ ሊተኩ የማይችሉ ቅርሶችን እንደያዙ በእሳት ጋይተው እንዲወድሙ እንዳደረጓቸው የሚጠይቃቸው አካል ያለ አይመስልም።

በእነዚህ ትልልቅ ሦስት ክልሎች መሠረት በውስጣቸው ከነያዙት ታሪክና ባለታሪክ ከፍተኛ ጉዳት የደረሰባቸው አብያተ ክርስቲያናት በሚቀጥሉት ምዕራፎች በግልጽ ሰፍረው የሚነበቡ ይሆናሉ።

❖ የአጽራረ ቤተ ክርስቲያን ዓላማ

ቀደም ሲል የአጽራረ ቤተ ክርስቲያን ማንነትን ለማሳየት በሞክርኩበት ንዑስ ርዕስ ሥር በሦስተኛነት ከመደብኩት “ግለሰቦችና የግለሰቦች ስብስብ” ካልኩት የጥፋት ኃይል ውጪ ያሉት ፀረ ቤተ ክርስቲያን ሁሉም ለባሉ በሚችሉበት ሁኔታ ዓላማቸውና የመጨረሻው ግባቸው ፖለቲካዊ ሥልጣን ሆኖ እናገኘዋለን። ታዲያ ዓላማቸውም ሆነ ግባቸው ፖለቲካዊ ሥልጣን ከሆነ ቤተ ክርስቲያኗ ላይ መዝመታቸው ለምን አስፈለገ? የሚል ጥያቄ ሊነሳ ይችላል። ለዚህ የምሰጠው ዐቢዩ መልስ ምንም እንኳን እንደጥፋት ኃይሎች ማንነት የሚለያይ ቢሆንም የኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ሃይማኖት፣ ብሔራዊ ሃይማኖት በመሆኗና በመንግሥታዊው አስተዳደር ውስጥ ቀጥተኛ ተሳትፎ የነበራት በመሆኑ የመጣ ፍዳ ነው የሚል ይሆናል።

አጽራረ ቤተ ክርስቲያን ዘመቻቸው በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ላይ ማነጣጠሩ ሁለት ጥቅሞችን ሊያስገኝላቸው እንደሚችል ሳይታለም የተፈታ ነው። አንደኛው ሃይማኖታዊ ጥቅም ሲሆን የቤተ ክርስቲያኗን ምዕመን በመግደልና በኃይል የራስን ሃይማኖት በሌላው ላይ በመጫን የራስን ተከታይ ማብዛት ብሎም የራስን ሃይማኖት ማስፋፋት ነው። ሁለተኛው ጥቅም ፖለቲካዊ ጥቅም ያለው ነው።

ክርስትና ወደ ኢትዮጵያ ከገባበት በተለይም ብሔራዊ ሃይማኖት መሆኑ ከታወቀበት ከ4ኛው መ.ክ.ዘ ጀምሮ የኢትዮጵያ ነጋሢያን ሃይማኖት የኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ክርስትና ሃይማኖት መሆኑ እሙን ነው። በመሆኑም ቤተ ክርስቲያኗን በማቃጠል በማፍረስና በመዝረፍ ብሎም በማደህየት፣ ምዕመኗን በመግደል ማዳከም ሲችል በመንበረ መንግሥቱ ላይ ያለውን ነጋሢ ኃይል ማዳከም ይቻላል፤ ከፍ ሲልም ሥልጣኑን ለመያዝ ያመቻል የሚል እምነት አላቸው። አንዳንዶቹም በበላይነት ሥልጣኑን ይዘው ያለተቀናቃኝ መምራትን ሲያስቡ አገሪቷንም ቤተ ክርስቲያኗንም አናስደፍርም በማለት ትልቅ ፈተና የፈጠሩባቸው የዚህችው ቤተ ክርስቲያን ልጆች መሆናቸውን በማመን ቤተ ክርስቲያኗን ማስወገድና ምዕመኗን ሲጨክኑ ማረድ፣ ሲራሩ ማሳደድ ብሎም ማሳደድ ቅድሚያ የሚሰጡት ተግባራቸው አድርገውታል።

ይህን በማድረጋቸውም ሃይማኖትን ሽፋን አድርገው የተንቀሳቀሱት የጥፋት ኃይሎች ሃይማኖታቸውንና ፖለቲካቸውን፣ ፖለቲካዊ ፍላጎታቸውን አስቀድመው የዘመቱት ደግሞ ፖለቲካዊ ሥልጣናቸውን ያለ ተጋራ ይዘው ለመቆየት አስበዋል፤

ሞክረዋል። ነገር ግን የሕይወትን ዋጋ እየከፈለ በታገለው የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ክርስትና ሃይማኖት ተከታይ ቤተ ክርስቲያኗ የቀደመ ክብሯን ጠብቃ እዚህ ዘመን ድረስ ቆይታለች፤ አገሪቷም እንዲሁ።

❖ የአጽራረ ቤተ ክርስቲያኑ ተተኪሪ ቦታዎች

በቤተ ክርስቲያኗ ላይ የጥፋት እጃቸውን የሰነዘሩት ኃይሎች አብዛኞቹ ትልቁን ውድመት ያደረሱት በመንበረ መንግሥቱ መቀመጫ ወይም በነገሥታቱ መናገሻ ከተማና በአካባቢው ነው። በእርግጥ ከመናገሻ ከተማዎቹ በቅርብ ርቀት ባሉ ቦታዎች ላይ የተተከሉ ገዳማት፣ አድባራትና የገጠር አብያተ ክርስቲያናት የጥፋቱ ሰለባ ሆነው ይገኛሉ።

ለአብነት ያህል የዲት ስትነሳ በቅድሚያ የጥፋቷ ሰለባ ያደረገቻቸው በአክሱምና በአክሱም አቅራቢያ እንዲሁም የሚሸሸው ንጉሥ በሔደበት ቦታ ላይ ያሉትን ቅዱሳት መካናት ነው። ኢማም አሕመድም ዐጤ ልብን ድንግል መናገሻቸው ባደረጉት የሸዋ ግዛት ነው ከፍተኛውን ውድመት የፈጸመው። ንጉሡ በሔደበት ቦታም ሁሉ በመሔድ እንዳስጨነቀና በአካባቢው ያሉ አብያተ ክርስቲያናትን እንደጎዳ በርካታ ድርሳናት በግልጽ አስፍረውት ይገኛሉ።

በሱስጉኖስም ዘመን ከፍተኛው ዕልቂት የደረሰው በጎንደር ነው። በእርግጥ በጎጃምና አቅራቢያው ያሉ ግዛቶች ላይ ብዙ የኦርቶዶክስ ተዋሕዶ አማኞች አልቀዋል። አብያተ ክርስቲያናት ተቃጥለዋል። በደርቡሽም ጊዜ በአያሌው የተጎዳቸው ጎንደር¹⁴ ነች። ፋሽስት ኢጣሊያንና ዘመነ ጥፋቱን ስንታዘበው ከሌሎቹ ቦታዎች በላቀ ሁኔታ ከፍተኛ ውድመትና ኪሣራ የደረሰው በአዲስ አበባና አቅራቢያ ባለው የሸዋ ግዛት ውስጥ ነው።

ይህ የሆነበት ምክንያት ምንድነው ብለን ብንጠይቅ የተለያዩ መልሶች ወደ አእምሮችን ይመጣሉ። በኒ ጥናትና መረዳት መሠረት ግን የሚከተሉት መልሶች ለዚህ በቂ ምክንያት ሆነው ይገኛሉ።

ሀ. ሥልጣን መዝበሩን መፈለግ

¹⁴ -ምንም እንኳ በወቅቱ መናገሻው ወደ ትግራይ የዞረ ቢሆንም ቀድሞ በክፍሉ የመናገሻነት ክብር የጥፋቱ ሰለባ ልትሆን ችላለች።

ከላይ ከተጠቀሱት አጽራረ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ በተለይም አሕመድ ኢብን ኢብራሂምና ተከታዮቹ ከሱ በኋላ የተነሳውና የእሱን ጅምር ጦርነት ያስቀጠለው አሚር ኑር የዘመቻቸው መነሻ ሃይማኖታዊ መልክ ቢኖረውም መድረሻው ግን ፖለቲካዊ ሆኖ ይገኛል። ደርቡሾችም /ማህዲስቶች/ በሆኑ ሃይማኖትን በማስፋፋት እስላማዊ መንግሥትን ለመመሥረት አጥብቀው ይፈልጉ ነበር። በመሆኑም ቀድሞ የነገሥታቱ መቀመጫ በሆኑትና በጊዜው መናገሻ ከተሞች በሆኑት ላይ ከፍተኛ ጥፋት አድርሰዋል። በተለይም የኢማም አሕመድን የዘመቻ ታሪክ ልብ ብለን ስንመረምር ንጉሡ ልብን ድንግልንና ተከታዮቻቸውን በማሳደዱ ሒደት በዋሉበትና ባደሩበት አካባቢ ከፍተኛ ጉዳት ማድረሱን እንረዳለን።

ለ. ያልደከሙበትን ሀብት ማግበስበስ

ሁሉም ማለት በሚቻልበት ሁኔታ አጽራረ ቤተ ክርስቲያን የቤተ ክርስቲያኗን ሀብት ለማግበስበስ ሞክረዋል። ከመሞከርም በዘለለ በአጋስስ አስጭነዋል። ራሳቸውም በጀርባና በትከሻቸው ተሸክመው አገዘዋል። የኢትዮጵያ ነገሥታት ለሃይማኖታቸው ቀናኢ ስለነበሩ በዘመናቸው አብያተ ክርስቲያናት ይሠራሉ፤ ያሠራሉ። ለሠሩትም ላሠሩትም አብያተ ክርስቲያናት ከመሬት ጀምሮ ወርቅና የተለያዩ ውድ ስጦታዎችን ያበረክቱ ነበር። ቤተ ክርስቲያኗም የመንግሥት መሬት ሂሦ ሳለቤት ስለሆነች የራሷ ሀብት ንብረት የነበራት ባለጠጋ የእምነት ተቋም ነበረች።

ከታሪክ እንደምንረዳው አንዳንዶቹ ነገሥታትም ሀብት ንብረታቸውን በተለያዩ ገዳማትና አድባራት ውስጥ ያከማቹ ነበር። ይህን ማድረጋቸው ለሁለት ነገር ነው። ቤተ ክርስቲያኗና አገልጋዮቿ ታማኝ በመሆናቸው ንብረታቸው እንዳይባክን ማለብ አንደኛው ሲሆን ሁለተኛው ግን ጠላት በተነሳባቸው ጊዜ ሀብት ንብረታቸውን የሚያሸሹባትና የሚሸጉባት ብቸኛ አማራጭ ቤተ ክርስቲያኗ ነች።

ወራሪዎቹም ይህን ስለሚያውቁ በነገሥታቱ መናገሻና በአካባቢው ባሉ አጥቢያ አብያተ ክርስቲያናት ላይ የጥፋት እጃቸውን እየዘረጉ ከፍተኛ ውድመት ፈጽመዋል። ያልደከሙበትንም ሀብት አጋብሰዋል። ይህ መሆኑን ለመረዳት በሚቀጥለው ምዕራፍ ውስጥ የአብያተ ክርስቲያናቱን ታሪክ በስፋት በምተርክበት ጊዜ በግልጽ ማግኘት ይቻላል።

ሐ. ከፍተኛ የሆነ የበቀል ጥማት

ሁሉም የጥፋት ኃይሎች በአገሪቱ ላይ ሲነሱና ሲዘምቱ በበቀል ስሜት ውስጥ ሆነው ነው። አንዳንዶቹ እንዴት በክርስቲያኖች እንተዳደራለን በሚል ምክንያት፤ ሌሎቹ ከዚህ በረዕያዊ ቁጭትና በግልፍተኝነት ተነሳስተው ነው። ቀሪዎቹም የምናቃጥለውና የምናጠፋው ንብረት የአገራችን /ይህ አባባል የሚመለከታቸው ከኢትዮጵያ አብራክ የተከፈሉትን ነው/ ንብረት ነው የአገር ንብረት ደግሞ የኛ ነው ብለው ባለማሰብ በፍፁም ደንታቢነት አድርገውታል። በዚህም የተነሳ ቤተ ክርስቲያኗን ብቻ ሳይሆን አገሪቱን ክፉኛ ጎድተዋል።

የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን መንግሥትን ለመምታት በሚዘረጋውም ሆነ እሷን ለመጉዳት በሚቃጣው እጅ ከፍተኛ መከራ ደርሶታል። ለዚህም ይመስላል በአንዳንድ ድርሳናት ላይ “ቤተ ክርስቲያኗ ከመንግሥት ጎን በመሆኗ ተጎዳች እንጂ አልተጠቀመችም” የሚል ትረካ የምናነበው።

በቤተ ክርስቲያኗና በሕዝብ ክርስቲያኗ ላይ ከደረሱት መከራዎች ሁሉ የሚልቁት አምስቱ ዘመናት ናቸው። እነዚህም ዘመናት 9ኛው፣ 16ኛው፣ 17ኛው፣ 19ኛው እና 20ኛው መቶ ክፍለ ዘመናት ናቸው። በተጠቀሱት ዘመናት የተነሱት ኃይሎች ደግሞ /በቅደም ተከተል/ የዲት፣ ኢማም አሕመድ፣ ዐጤ ሱስንዮስ፣ ደርቡሾች ወይም መሐዲስቶች፣ እንዲሁም ፋሽስት ኢጣሊያ ናቸው። ታሪካቸውንና ያደረሱትን ጥፋት በዝርዝር እንደሚከተለው አቀርቦለሁ።

ምንጭ

- መጽሐፍ ቅዱስ። የሐዋርያት ሥራ ም.8 ቁጥር 26-40
- ጎረይ ኤርምያስ። መዝገበ ታሪክ። ቅጽ 2 አዲስ አበባ፣ 2004። እለኒ ማተሚያ ቤት። ገጽ 139
- አባ ጎርጎርዮስ። /ጳጳስ/ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ። አዲስ አበባ፣ 1991። ገጽ 18-25
- ኃይለ ሥላሴ ዓለማየሁ። ታሪክ ነገሥት አብርሃ ወአጽብሐ። አዲስ አበባ፣ 1989።

አዲስ የወ/ሥማ::

- ሉሌ መልአከ:: የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ:: አዲስ አበባ፣1997:: ገጽ 21
- የጣና ቂርቆስ ታሪካዊና ጥንታዊ የአባቶችና የእናቶች የአንድነት ገጃም:: ባህር ዳር ቅዱስ ገብርኤል ማተሚያ ድርጅት:: ገጽ 10-11
- መርሻ አለኸኝ:: /ዲ.ን/ ዜና ጳጳሳት ኢትዮጵያዊያን:: አዲስ አበባ፣ 1997:: ኢትዮጵያ ጥቁር ዓባይ ፕሪንቲር:: ገጽ 11-19
- ተፈሪ ይርገ:: ንግሥት መጽሐፍት:: የፓትርያርክነቱ መዝገበ ከ330-1951 ዓ.ም:: ቅጽ 9 ቁ. 118 ታኅሣሥ 2005:: ገጽ 8፣9
- ጎሩይ ወ/ሥላሴ:: /በላቴን ጌታ/ የኢትዮጵያ ታሪክ ከንግሥተ ሳባ እስከ ታላቁ የአድዋ ድል:: አዲስ አበባ፣1999:: ሴንትራል ማተሚያ ቤት:: ገጽ 5፣16
- ታደሰ ስሜ:: የቤተ ክርስቲያን ታሪክ:: አዲስ አበባ፣ 2005:: ሲም ፕሬስ::

ምዕራፍ ሁለት

ንግሥት ዮዲት ሥጉዲት፡፡

በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ ውስጥ በቤተ ክርስቲያና በምዕመኗ ላይ የመጀመሪያውን የጥፋት ጦር የሰበቀችው በ840ዎቹ መጀመሪያ ላይ በኃያ የሥልጣኖች ሁሉ ቁንጮ በሆነው ንግሥና ላይ የተቀመጠችው ንግሥት ዮዲት ነች፡፡ አንዳንዶች ዮዲት ንግሥት መባል አይገባትም ይላሉ፡፡ እንደእኔ መረዳት የእነዚህ ሰዎች ምክንያት ዐራት ሊሆኑ ይችላል እላለሁ፡፡ አንደኛው መንግሥትን የያዘችው የነገሠችው ተቀበታ ሳይሆን በኃይላ በመሆኑ፤ ሁለተኛው ከሰሎሞናዊው ዝርያ ውጪ የተገኘች ነች የሚል ግንዛቤ በመኖሩ፤ ሦስተኛው በርካታ የታሪክ ድርሳናት እንደሚተርኩት በቀድሞው ዘመን /የአብርሃ ወ አጽብሐን ዘመን ለአብነት መጥቀስ ይቻላል/ የመንበረ መንግሥቱ ዋና መቀመጫ በመሆን ስታገለግል የነበረችው ሸዋና የሸዋ ሕዝብ አልተገዙላትም¹⁵ የሚል ታሪክ በመተረኩ፤ ዐራተኛውና የመጨረሻው ደግሞ የኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ሃይማኖት ተከታይ አይደለችም የሚል አቋም በመያዙ ይሆናል፡፡

ዮዲት በ9ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ተነስታ መንበረ መንግሥቱን የያዘችው የአክሱም ሥርወ መንግሥት ነጋሢ ከሆነው ከአንበሳ ውድም ቀጥሎ ነው፡፡ አንበሳ ውድም በወቅቱ የ12 ዓመት ታዳጊ ሕጻን ነበር፡፡ ዮዲት ወደ አክሱም መጥታ ለመንግሥቱ ያሰበችው ሕጻኑ ንጉሥ መንግሥትን በአግባቡ ለማስተዳደር አለመቻሉን ሰምታ ነው፡፡ አክሱም በገባችና ከመግባቷም በፊት ወደ አክሱም በምታደርገው ግስጋሴዋ በየመንገዱ ያገኘችውን አብያተ ክርስቲያን ሁሉ አቃጥላለች፤ መዝብራች፡፡ መምጣቷ በአክሱም ቤተ መንግሥት በተሰማ

¹⁵ -ላስታዎችም እንዳልተገዙላት የሚተርኩ ድርሳናት አሉ፡፡

/የኢትዮጵያ ታሪክ፡፡ ገጽ 24/

ጊዜ መኳንንቱ ታቦተ ጽዮንን፤ ሊያሸሹ የሚችሏቸውን ንዋያት ቅዱሳትንና የብራና መጽሐፍትን ይዘው ንጉሡን አጅበው ወደ ሰሜን ሸዋ ሸሽተው መጡ።

ዮዲት አክሱም ከተማ ያለምንም እንቅፋት ገብታ መንበረ ሥልጣኑን በእጇ አስገባች። ከፍተኛውን ውድመት በቤተ መንግሥቱና በቤተ ክርስቲያኒቷ ላይ ፈጸመች። ሸሽተው ማምለጥ የማይችሉ አቅመ ደካማ ሕዝብ ክርስቲያናትን በጎራዴ እየሰየፈችና እያሰየፈች ፈጀቻቸው። በአካባቢው ቀደም ብለው ከክርስትና ሃይማኖት በፊት ተሠርተው የነበሩ ሐውልቶችን አፈረሰች፤ አስፈረሰች። ይህን ማድረግ የክርስትና እምነትን የሚያመልኩ ሕዝቦችንና ለመመለኪያ የሚሆኑ ማንኛቸውንም ቦታዎች በማጥፋት የአይሁድን እምነት ለማስፋፋት ነው። አነሳሷ ግን የበቀል ነበር።

ስለ ንግሥት ዮዲት ማንነት የተለያዩ ድርሳናት የተለያዩ አተራረኮችን በየገጽቻቸው ላይ አስፍረው ያስነበቡናል። አንዳንዶቹ የነገሥታት ዘር አላት፤ እንዲያውም የዐጤ አይዙር ልጅ ነች ይላሉ። አይዙር በኢትዮጵያ መንበረ መንግሥት ላይ ተቀምጠው አገራችንን ከመሩ ነገሥታት ታሪክ እንጂ ውስጥ እጅግ በጣም አጭር የግዛት ጊዜ ያለው ንጉሥ ነበር። ዐጤ አይዙር በ772 ዓ.ም አካባቢ የነገሠ ንጉሥ ሲሆን በዙፋኑ የቆየበትም ጊዜ ግማሽ ቀን /ስድስት ሠዓታት/ ብቻ ነበር።

፩. ንግሥት ዮዲት

ሌላው የነገሥታት የዘር ሐረግ እንዳላት የሚገልጸው የአፈ ታሪክ ትረካ ደግሞ የዐጤ ውድም አስፈራ የሌት ልጅ ልጅ እንደሆነች ይናገራል። እናቷ ኃጋይሌ በተባለ አገር የምትኖር ነበረች። እንደአኔ እምነት አንደኛውና ይሄ ሁለተኛ የአፈ- ታሪክ ትረካ ተፃማኒነቱ ያን ያህል ነው። ምክንያቱም ዮዲት ከአክሱም ነገሥታት ወገን የተገኘች ከሆነች

በወገኖቿ ላይ ይህን ያህል አትጨክንም። በተለይ ደግሞ የነገሥታቱ የአብራክ ክፋይ ሆኖ በቤተ ክርስቲያን ላይ እጇን አታነሳም። ስለሆነም ከነገሥታቱ ትወልድም ሆነ ከሃይማኖቱም ውጪ በመሆኗ ያለ ከፍተኛ ጉዳት አድርሳለች።

ሌላው አተራረክ ደግሞ ከቀዳማዊ ምኒልክ ጋር እንዲሁም በተለያዩ ጊዜያት ከአገረ እስራኤል እየፈለሱ ወደ ኢትዮጵያ ከገቡ የአይሁድ እምነት ተከታዮች ጋር የሚያያዝ ነው። የተወሰኑት የአይሁድ እምነት ተከታዮች የአገሪቷን ብሔራዊ ሃይማኖት ሃይማኖታቸው አድርገው ሲቀበሉ ሌሎቹ ደግሞ በአባቶቻቸው ሃይማኖት በአይሁድነት ጸንተዋል። እነዚህ ጽኑዎች ክርስትናን በተቀበሉትና በክርስትና ሃይማኖት ጥላ ስር በነበሩት ሰዎች ይገፉ ነበር። እነሱም ከዚህ መገፋትና መንገላታት ከአክሱም አካባቢ ራቅ ብለው ወደ ወልቃይት ጠገዴ፣ አገው፣ ላስታ እንዲሁም ወደ ሰሜን ንጎደርና ወደ ደቡብ ምዕራብ ትግራይ ያፈገፍጋሉ። ጌድዮን የተባለውንም ሰው መሪያቸው አድርገው ይሸሙታል።

ይህ የፈላሻዎች መሪ ሆኖ የተሸመው ጌድዮን የዮዲት አባት ነው። ጌድዮን በሞተ ጊዜ የመሪነቱን ኃላፊነት የተረከበችው ዮዲት ነች። ዮዲት እጅግ ሲበዛ ቀንጆ እና ኃይለኛ ነበረች። በኃይለኝነቷና ባደረሰችውም ጥፋት የተነሣ በአማራው ሕዝብ ዘንድ እሳቶ፣ በትግሬው ዘንድ ጉዲት፣ በአፋሩ ደግሞ ጋዕዋ /አስፈሪ አውሬ/ የሚል ቅጥያ ስም ተሰጥቷታል።

ስለዮዲት ሃይማኖት የተለያዩ ድርሳናቶችን የአፈ ታሪክ መረጃዎች የተለያዩ ሃይማኖቶችን ይጠቅሳሉ፤ ክርስትናንና አይሁድን።¹⁶ የዮዲትን አባት፣ እምነት፣ ውበትና የመጀመሪያ ባሏ እንደሚሆን መገመት የሚቻልን ሰው ማንነት የሚያስረዳ አተራረክ እንደሚከተለው ሰፍሮ ይገኛል።

“ጌድዮን ሴት ልጅ በወለደ ጊዜ ስሟን ዮዲት ብሎ አወጣላት። አስቱርም ትባል ነበር። ዮዲትም እጅግ የተዋበች ቀንጆ ነበረችና በላስታ አጠገብ ያለውን ቡግና የሚባለውን አገር የሚገዛ ዘርዓ ጽዮን የተባለ መኮንን ፈላሻነቷን ሳያስብ የመልኳን ውበትና ቁንጅናዋን ብቻ አይቶ አገባት። እርሷም በውበቷና በፍቅሯ እየሳበች ወደ አይሁድ ሃይማኖት አስገባችው። ስሙንም ሰሎሞን አሰኘችው።”

¹⁶ -አንዳንዶች ደግሞ እምነት የለሽ /ፓፓ/ ነች ይላታል።

/ብላቴን ጌታ ኅሩይ ወልደ ሥላሴ። የኢትዮጵያ ታሪክ ከንግሥተ ሳባ አስከ ታላቁ የአድዋ ድል። አዲስ አበባ፣ ሴንትራል ማተሚያ ቤት። 1999 ዓ.ም። ገጽ 26-27/

ክርስቲያን ነች እንደሚሉት ወገን ከሆነ የዲት የምትብላውና የምትለብሰው በማጣቷ ወደ አክሱም ከተማ ገባች። የዲት በልጅነቷ ወላጆቿ ሞተው ስለነበር ሕይወቷን ለማክረም ስትል ከሰው ጋር ተጠግታ በየሰው ቤት እየዞረች ተቀጥራ ለመሥራት ብትፈልግም ይቺን የመሰለች ልጅ እንዴት ከሰው ቤት ትሠራለች ብለው በውበቷ ማማር የተነሣ ጠረጠሯት።

ከዚህ ጥርጣራ በኋላ የወሰደችው አማራጭ በአክሱማዊያን ላይ እንድትነሳ አድርገዋታል ተብለው ከሚነገሩት አፈ-ታሪኮች መሐከል አንዱ ሆኖ ተመዘገበ። በመሆኑም የዲት በአክሱም ጽዮን ማርያም ደጀ ሰላም እየለመነች ለመኖር ተቀመጠች። ደጀ ሰላም ተቀምጣ ያያት አንድ ዲያቆን በውበቷም የተነሣ በፍቅር ወደቀ። እናም የፍቅር ጥያቄ ያቀርብላታል። እሷም የነገሥታት ዘር እንደሆነችና ለነገሥታት ልጆች የሚደረገውን ክብር አድርጎ እንዲጠቀልላት ትነግረዋለች። ዲያቆኑም በአክሱም ጽዮን የነበረውንና በአብርሃ ወ አጽብሐ ከተበረከተው የወርቅ መጋረጃ በእግሯ ልክ ቆርጦ ጫማ አሠራላት።

ከዚህ በኋላ የአክሱም ካህናት ወደ ቤተ መቅደሱ ለአገልግሎት በገቡ ጊዜ የመንጠላዕቱን /መጋረጃ/ መቀደድ ያዩና ይደነግጣሉ። ጉዳዩንም ለንጉሡ ያሳውቃሉ። ንጉሡም ከሚመለከታቸው ሰዎች ጋር መክሮ የአክሱም ሕዝብ እንዲሰበሰብ ያደርጋል። የተሰበሰበውም ሰው በተቀደደው መጋረጃ ላይ እግሩን እንዲለካ ያዛል። በመጨረሻም የዲት ስትለካ ልክ ይሆናል። የዲትም ሁኔታውን ስትጠየቅ አንድ ዲያቆን የወርቅ ጫማ እንደሰጣት ትናገራለች። ዲያቆኑንም ትጠቁማለች።

ዲያቆኑ ወጣት በመሆኑ ይህን ግሩም ውበቷን አይቶ በመማረኩ ከሷ የከፋ ጉዳት አልደረሰበትም። ያሳላትሽው አንቺ ነሽ በሚል ሰቡብ ግን የዲት የቀኝ ጡቷ¹⁷ ተቆርጦ ከአገር እንድትሰደድ ይወሰናል። ፍርዱም ይተገበራል። እስከ ቀይ ባሕር የግብጽ ድንበር ድረስ ትባረራለች።

የዲት በተሰደደችበት ቦታ ላይ የነበረ ዘኖቢስ የተባለ የሻም ንጉሥ ያገኛትና የመጣኛበትን አገር ወገኖቿንና ወደዚያ ቦታ ማን እንዳመጠት ይጠይቃል። እሷም አገርም

¹⁷ -ሁለቱም ጡቶቿ እንደተቆረጡ የሚተረክባቸው ድርሳናት አሉ።

ወገንም እንደሌላት በመግለጽ የተፈጸመባትን ግፍ ትነግረዋለች። መንገር ብቻ አይደለም የተቆረጠ ጡቷን ታሳየዋለች። ንጉሡ ያዝንላትና ወደ ቤቱ ወስዶ ይንከባከባታል። ቁስሏንም እየጠራረገ ያድናታል። ዘኖቢስ አይሁድ ስለነበር የአይሁድን እምነት ተቀበለች። በዮዲት ውበት ፍቅር የለከፈው ዘኖቢስ ላግባሽ ብሎ ይጠይቃታል። እሷም “የምትወደኝ ከሆነ ጠላቶቼን ተበቀልልኝ” ብላ ሀሳብ ታቀርብለታለች።

ዘኖቢስ “የአገርሽ ነገሥታት ኃይለኞች ስለሆኑ አልችላቸውም” ብሎ መለሰላት። እሷ ግን ዘወትር ትጨቀጭቀው ነበር። በመጨረሻም ነጋዴ አስመስላ ወደ አክሱም ሰላዮችን ትልካለች። ሰላዮቹም ግዳገን ወደ ዐረብ ለመሔድ በዘመተበት ወቅት በበረሃው የውኃ ጥም ከነሠራዊቱ ሞቶ በአሸዋ መቅረቱንና የ12 ዓመት ታዳጊ ሕጻን ልጅ መንገሡን፤ ሕጻኑ መንግሥቱን በአግባቡ ማስተዳደር አለመቻሉን ይነግሯታል። ዮዲት ዘኖቢስን በብዙ ጭቅጭቅ አሳምና ዘመቻው እንዲጀመር ተወሰነ። ዘኖቢስ ብዙ ሠራዊት አስከትሎ በመርከብ መጥቶ ምጽዋ ላይ አረፈ። በወቅቱ እሱ ያረፈበትና ዮዲት ወደ አክሱም የገባችበት ልዩ ቦታ ድህሮ ትባላለች።

በዚህ አፈ-ታሪክ መሠረት አክሱም አስክትደርስ ድረስ በየመንገድ ያገኘቻቸውን እንዲሁም አክሱም በገባችም ጊዜ ያቻቸውን በርካታ አብያተ ክርስቲያናትን አፈረሰች፤ አቃጠለች። ክርስቲያኖችንም አረደች።

እንደኔ መረዳት ዮዲት ቀድሞ ክርስቲያን ከነበረች ይህን ሁሉ ግፍ ፈጸመች ማለት የተዓማኒነቱን ጉዳይ በጥያቄ ምልክት ውስጥ እንዲቀመጥ ያደርገዋል። የአባቶቿን እምነት በባሏ እምነት በመለወጧ ይህን ሁሉ ግፍ የምትፈጽምበት አሳማኝ አይሆንም። በመሠረቱ አፈ-ታሪኩ እንደሚለው ከሆነ ዮዲትን የበደሏት ግለሰቦች እና የቤተ መንግሥት ሰዎች እንጂ የቤተ ክርስቲያኗ አገልጋዮች አይደሉም።

ቤተ ክርስቲያኗ የቤተ መንግሥቱ ቀኝ እጅ ነች ብላ አምናና አሳምና ቢሆንም እንኳን ያለማንም ተቀናቃኝ መንበረ መንግሥቱ ላይ ወጥታ ስትቀመጥ እጇን ከጥፋት ልታቅብ ይገባት ነበር። ነገር ግን ይህ ሲሆን አናይም። በተንቀሳቀሰችባቸው ቦታዎች ሁሉ ሰላማዊ ክርስቲያኖችን አርዳለች። በርካታ ቤተ ክርስቲያንን አውድማለች። ስለዚህ እንደኔ መረዳት ለእውነታው ቀርቦ ተዓማኒ የሚሆነው ዮዲት ጉዲት የአይሁድ እምነት ተከታይ ነች፤ አይሁዶች ደግሞ በቤተ መንግሥቱና በክርስቲያኖች በደል እየደረሰባቸው ወደ ሰሜኑ

የአገራችን ክፍል አፈግፍገዋል። የዲሳትሎም ከእነዚህ ወገኖች መሐከል አንዱ ነች ማለት ያዋጣል፤ ይመረጣል፤ ተዓማኒነትንም ያስገኛል።

አነሳሷን የሚተርክው ሁለተኛው አፈ-ታሪክ ደግሞ በበጃዎች የተነሳው ጦርነት እንደሆነ ይተረካል። በትርክቱ መሠረት የዲሳት በወቅቱ ለመነሳቷና ድልን ለመቀዳጀቷ ምክንያት የሆናት በበጃዎች ጦርነት የተነሳ አክሱማዊያን የድሮ መኖሪያቸውን ትተው ወደ ደቡባዊው አቅጣጫ ወደ ተክዜ ወንዝ ተንቀሳቅሰው ነበር። በዚህ እንቅስቃሴያቸውም በቦታው የነበሩት አገሮች የዓመጽ /የተቃውሞ/ እንቅስቃሴ ጀመሩ። ይህ እንቅስቃሴም በየዲሳት አማካይነት በተደራጀ ኃይል ተቀጣጠለ። የዲሳት የአገው ሕዝብ አንድ ወገን ስትሆን ከፈላሻው ማሕበረሰብ የተገኘች ሴት ነች።

ሦስተኛው አፈ-ታሪክ ግን ትንቢት ነው። ትንቢቱ “ከሰሜን አንዲት ኃይለኛ ሴት ትነሳለች፤ ትነግሣለች” የሚል ነው። በትንቢቱ መሠረትም የዲሳት እንደምትነግሥ በማመን፤ ግዳዢን ሲሞትና ሕጻኑ አንበሳ ውድም መንበረ መንግሥቱን ጦሯን አደራጅታ ዘመተች። የጦሯን ብዛትና የኃይሏን ብርታት የሰሙት አክሱማዊያንም ሕጻኑን ንጉሥና አክሱም ጽዮንን ይዘው ወደ ሸዋ ተሰደዱ።

ከእነዚህም ሌላ የአነሳሷን ምክንያት የሚተርክ አፈ ታሪኮች አሉ። ዳከፈ ታሪኮች መለያየት የራሱ አስተዋጽኦ ቢኖረውም ሁሉም በአክሱም መንግሥትና በኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ሃይማኖት ተከታዮች እንዲሁም በቤተ አምልኪቸው ላይ ያደረሰቻቸውን ጉዳዮች በጋራ ይስማሙባቸዋል። የዲሳት የአክሱምን ነጋሢ አባርራ፤ ክርስቲያኖችን በሰይፏና በሰይፈኞቿ ለሞት ገብራ፤ አብያተ ክርስቲያናትን የእሳት ሲሳይ አድርጋ፤ በመንበሩ ለ27¹⁸ ዓመታት ያህል ተደላድላ ተቀመጠች። ከእነዚህ ዓመታት በኋላ ሕጻኑ ንጉሥ አንበሳ ውድም ሰሜን ሸዋ መንዝ ውስጥ መደበቱን ሰማች። ያደላደሰችውን መንግሥት ማስቀጠል የምትችለው ንጉሡንና የንጉሡን ዘሮች ስታጠፋ መሆኑን በማመኗ ሰይፏን ስላ ጦሯን ሰብቃ ወደ ሰሜን ሸዋ ገሠገሠች።

ዓላማዋ ንጉሡን መማረክ ወይም መግደል መሆኑ ግልጽ ቢሆንም ሳይሳካላት ቀርቷል። የሸዋ ሰው ግማሹ ንጉሡን ወደ መርሐቤቱ ሲያሸሽ ግማሹ በደፈጣና በፊት ለፊት ውጊያ ብዙ ሰው ጨረሰባት። መልክአ ምድሩም አመቺ ስለነበር በተራሮችና በዳገታማ

¹⁸ -ከሸዋ ከተመለሰች በኋላ በሕይወት ለ13 ዓመታት እንደቆየች በመገለጹ የተገኘ የዘመን ስሌት ነው።

ቦታዎች ላይ በመሆን ወደ እነሱና ወደ ንጉሡ የሚገለግለውን ሠራዊቷን በድንጋይ ናዳ ፈጅተው ኃይሏን አሳሱባት። ውጊያው በቀላሉ የምትወጣው ባለመሆኑ ወደ መጣችበት ተመለሰች።

የዲት በሸዋ ያደረገችው ውጊያ እጅግ በበረታ ሁኔታ የቀጠለው ለሦስት ቀናት እንደሆነ የታሪክ ድርሳናት ይገልጻሉ። ያጋጠማት ከባድ ተቋቁሞ የሸዋ ሕዝብ እንደማይገዛላት እንድታምን ያደረጋት ከመሆኑም ባለፈ ውሳኔዋን ያስቀየራትም ጭምር ነበር። የዲት በመልስ ጉዞዋ ላይ ያገኘቻቸውን አብያተ ክርስቲያን ሁሉ እያቃጠለች አክሱም ገብታለች።

ንግሥት የዲት ወደ ሸዋ የዘመተችው አይብ በንቅብ በምትባለው ዛሬ በደቡብ ጎንደር ከምትገኘውና ከደብረ ታቦር ወደ ኃይንት ሲሔዱ በስተግራ በኩል ባለችው ክምር ድንጋይ ከተማ ነው። ከተማይቱ ዛሬ የምትጠራበት ክምር ድንጋይ የሚል ስያሜዋ የተገኘው ከዚህ ከየዲት ዘመቻ ጋር በተያያዘ ታሪክ ነው። የዲት ሠራዊቷን አስከትታ ጉዞ በጀመረችበት ጊዜ ቁጥሩን ማወቅ ፈለገች። እናም ሁሉም ሰው በነፍስ ወከፍ አንዳንድ ድንጋይ እንዲይዝ አደረገች። አይብ በንቅብ ስትደርስ በዚያ ሰፈረች። ሠራዊቷ ያመጣውንም ድንጋይ በአንድነት እንዲከምረው አደረገች። ይህን ካደረገች በኋላ ወደ ሸዋ ገሠገሠች።

የዲት በሸዋ ጀግኖች ድል ሆኖ ከተመለሰች በኋላ በቀጥታ ያመራችው ወደ አይብ በንቅብ ነበር፤ ቀድሞ ድንጋይ ወዳስከመረችበት ቦታ። በሸዋ ያለቀባትን ሠራዊት ለማወቅ ብላ ነው ወዲህ መምጣቷ። በአጠገቧ ያለውን ወታደር በነፍስ ወከፍ አንዳንድ ድንጋይ እንዲያነሳ አደረገች። ያልተነሳውንም ድንጋይ ተመለከተች። እናም ያለቀባትን ወታደር ቁጥር አወቀችው። ያቺ ቦታ አይብ በንቅብ የሚል የቀድሞ ስሟን ቀይራ ክምር ድንጋይ ተሰኘች። ዛሬ የዲት ድንጋይ የከመረችበትን ቦታ ሲመለከቱት ራሱን የቻለ ተራራ ሆኖ የሚታይ ሲሆን በባሕር ዛፍ ተሸፍኗል።

የዲት ወደ ሸዋ የዘመተችው ማኅበረ ውድም የተባለውን የነጋሢ ልጅ ለመውጋት እንደሆነ የተተረከባቸው ድርሳናት አሉ። እንደነዚህ ድርሳናት ተረክ ከሆነ አንበሳ ውድም የዲት ወደ አክሱም መገሰገስ መጀመሯን በሰማ ጊዜ ጦሩን አስከትቶ በመንገድ ላይ ውጊያ ጀምሮ ነበር። ኋላም በየዲት ሠራዊት ድል ሆኖ ተገድሏል። የዲት እሱን ብቻ ሳይሆን ልጁን ድልነዓድን ገድላለች። አተራረኩ ከእውነታው ጋር ፍፁም ይጣረሳል።

ማስረጃ 1፡- አንበሳ ውድም

ሀ. አንበሳ ውድም አባቱ ግዳዢን በ840ዎቹ መጀመሪያ ላይ ሲሞት አልጋውን ሲይዝ የ12¹⁹ ዓመት ልጅ ነበር። ገጥሁ እንደራሴ እንደነበረው የሚገልጹ ድርሳናት ባለመኖራቸው እንዋጋ ብሎ ሀሳብ የሚያቀርብለት ሰው አልነበረም። እሱም ገና በጨቅላ ዕድሜ ላይ በመሆኑ እዋጋለሁ ብሎ ሊነሳ አይችልም። ምናልባትም ተዋግቷል ቢባል እንኳን ሕዝቡ ገጥሁን ላለማስማረክ ከአካባቢው ርቆ እስኪሄድ ድረስ ተዋግተውለት ሊሆን ይችላል እንጂ ራሱ አልተዋጋም፤ በጦርነቱም ላይ አልሞተም።

ለ. ታቦተ ጽዮን ወደ ሸዋ የተሰደደችውና ዛሬ ጎሽ ባዶ በተባለው በዐጤ ዋሻ ቀበሌ ልትቀመጥ የቻለችው ጎሳም የዲት ወደ ሸዋ በዘመተች ጊዜ ከጎሽ ባዶ ወደ ዝዋይ ሐይቅ ደብረ ጽዮን²⁰ የሔደችው በገጥሁ አንበሳ ውድም ታጅባ ነው። የዲትም ወደሸዋ የመጣችው አንበሳ ውድምን ለመውጋት ነው። በዚህም መሠረት አሁንም አንበሳ ውድም በሕይወት ነበር።

ሐ. የዲት 40 ዓመት በመንበረ መንግሥቱ ላይ ቆይታ ከዚህ ዓለም በሞት ስትለይ በመንበሩ የተቀመጠው አንበሳ ውድም ነው። በመሆኑም አንበሳ ውድም ኢትዮጵያን 20 ዓመት ገዝቷል።

መ. አንበሳ ውድም መንበረ መንግሥቱን የያዘው በ12 ዓመቱ ነው። የዲትም የተነሣችው በዚህ ዕድሜው ላይ ነው። በወቅቱ አንበሳ ውድም ድልነዓድ የተሰኘ ልጅ እንደነበረውና ይኸው ልጁ በጦርነቱ ላይ ተሳታፊ ሆኖ እንደተገደለ ተጽፏል። ነገር

¹⁹ - የዐሥር ዓመት ልጅ ነበር ብለው የሚተርኩ ድርሳናት አሉ።
²⁰ - ቀድሞ ወይዘሮ የሚል መጠሪያ ያለው ተራራ ነው። ተራራው ከዝዋይ ሐይቅ አምስት /ደብረ ጽዮን (ቱሉ ጉዶ)፣ ደብረ ገሊላ፣ ደብረ አብርሃም (አይሱት ወይም ጠዴቻ)፣ ጌቱሴማኒ (ፉንድሮ) እና ደብረ ሲና/ ደስያት ከፍተኛውና ትልቁ ነው። በሕዝብ ብዛቱም ከሌሎች ደስያት ከፍተኛውን ቁጥር የያዘ ነው። ታቦተ ጽዮን በስደት በመጣች ጊዜ ያረፈችው በዚህ ደሴት ላይ በመሆኑ ዛሬ የሚጠራበትን ደብረ ጽዮን /የጽዮን ደብረ/ ለመባል በቅቷል። ተራራው እጅግ በሚያስደንቁ ነገሮች የተመላ ሲሆን ታቦተ ጽዮን መጥታ ያረፈችበትን ቦታ የሚያመለክቱ በርካታ ቅርሶች አሉ። ከእነዚህ ውስጥ የደሴቱ ነዋሪዎች በተለይም መነኮሳቱ ሲያጠፉ የሚታሰሩበት የድንጋይ ካቴና እጅግ አስገራሚ ነው። ቀድሞውን ቤተ መቅደስ የትነት የሚጠቁመው የእንጨት ጉልሳት፣ ፍራሽ ቤተ መቅደስና የነገሥታቱ ቤተ መንግሥት በዳዋ ተውጦ ይታያል። ዛሬ በደሴቱ ያሉት የዛይ ሕዝቦች ሲሆኑ የወቅቱ የብሔረሰቡ መሪ እንዳለ ከፈኒ ይባላል። እንዳለ ከአክሱም ተሰደው የመጡት አክሱማዊያን ተመልሰው አገራቸው ሲገቡ ቤት ንብረት ካፈራንበት ቦታ አንፈኔም ብለው ለቀሩት ሰዎች መሪ ሆኖ ከተሰየመው አጽቀ ሥላሴ ጀምሮ ሲቆጠር 20ኛው መሪ ነው። /መስከረም 20/ 2004 ዓ.ም በሥራ ምክንያት በቦታው ተገኝቼ ያደረኩት ቅኝት/ /የደቡብ ከዋክብት በዛይ ደስያት። ዘጋቢ ፊልም፤ አዲስ አበባ፣ 2004።/

ግን አንበሳ ውድም በዚህ ዕድሜው ላይ እንዲንሰ ለጦርነት የደረሰ ልጅ ወለደ መባሉ ከተፈጥሮ ጥያቄ አንፃር ኢ-ተፃማኒ ነው።

ማስረጃ 2፡- ድልነዓድ

ሀ. ድልነዓድ የአንበሳ ውድም ልጅ ሲሆን አንበሳ ውድም ከዚህ ዓለም በሞት ሲለይ መንበረ መንግሥቱን ይዟል። ለዐሥር ዓመታትም ያህል አገሪቱን አስተዳድሯል።

ለ. ታሪክ እንደሚነግረን ከሆነ መንግሥት ከአክሱም ሥርወ መንግሥት የወጣው በዐሥረኛው መቶ ክፍለ ዘመን ነው። በዚህ ዘመን የነበረው የአክሱም ሥርወ መንግሥት የመጨረሻ ነጋሢ ድልነዓድ ነው። የዛጉዌ ሥርወ መንግሥት መሥራች የሆነውም የመራ ተክል ሃይማኖትም ሚስት የዚህ ንጉሥ ልጅ ነች። መንግሥቱንም ያጣው በዚህች ልጅ የተነሳ ነው። ስለዚህ የዲት ከድልነዓድ ጋር አልተዋጋችም፤ አልገደለችውም። እንዲያውም ድልነዓድ በዘመኑ አልተወለደም።

ጁ. የዲት ሸዋ በመጣችበት ጊዜ አርፋበታለች ተብሎ የሚገመተው እምቢላጤ የሐንስ አካባቢ። /የየዲት ማድቤት የሚሉት አሉ/

የዲት ጉዲት ከሸዋ ከተመለሰች በኋላ ለ13 ዓመታት ያህል ትግሬን በጌምድርንና ጎጃምን ገዝታለች። በግዛት ዘመኗ ይህ ነው የሚባል ቋሚ መቀመጫ አልነበራትም። በግዛት ዘመኗ መጨረሻ ግን በ882²¹ ዓ.ም ከዚህ ዓለም በሞት ስትለይ ቀድሞ ወደ ሸዋ ሸሽቶ የነበረው አንበሳ ውድም ሠራዊቱን አስከትቶ ወደ አክሱም ተመልሶ መንበረ መንግሥቱን ጨብጧል።

የዲት የሞተችው ትግራይ ውስጥ ጉልበሻ በሚባል ቦታ ላይ አብርሃ ወ አጽብሐ ያሠሩትን ቤተ ክርስቲያን አቃጥላ ስትመለስ መንገድ ስታ ስትጓዝ እንደሆነ ይነገራል። በዚህ ትርክት መሠረት በጉዞዋም ላይ አዲነፋስ በተባለ ቦታ ስትደርስ ኃይለኛ ዓውሎ ነፋስ ይነሳል። ዓውሎ ነፋሱም አንስቶ ሲወረውራት አዲካውህ በተሰኘ ቦታ ላይ ያሳርፋትና ትሞታለች። በሞቷ የተደሰተው ሕዝብ በዚህ በውቅሮ አካባቢ በሚገኘው ቦታ ላይ ወድቃ ሲያገኛት ጥላቻውን ለመግለጽ ድንጋይ እያነሳ ይወረውርባታል። ያም የወረወረባት ድንጋይ በቦታው ተከማችቶ እስከዛሬ የዮዲት መቃብር ይሰኛል።

የዲት በግዛት ዘመኗ በግፍ ከገደለቻቸው ክርስቲያን የመሳፍንትና የነገሥታት ልጆች ውስጥ ራርታ የተወቃቸውን እየወለደች በደብረ ዳሞ ታስር ነበር። እነዚህ እስረኛ ልዑላን በቁጥር ሲሰሉ 400²² እንደሚሆኑ ታሪክ ይናገራል። ደብረ ዳሞ በአክሱም ዘመነ መንግሥት በዙፋኑ ላይ የሚቀመጡ ነጋሚዎች ሥልጣኑን ይጋፋኛል ብለው የሚያስቡትን ልዑል እየወሰዱ በቁም እስረኝነት የሚያስቀምጡበት ቦታ ነው።

ምንጭ

- የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ። ገጽ 30፣ 50፣ 57
- ጌታቸው በቃለ። ሐመረ ተዋሕዶ፤ አምስቱ የሰማዕትነት ዘመናት በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን። አዲስ አበባ፣ 2002። ማኅበረ ቅዱሳን አማኑኤል ፕሪንቲንግ ፕሬስ። ገጽ 135-137
- ግርማ ሰይፉ። ኢትዮጵያ። 2000 ዓ.ም። ካሉ ማተሚያ ቤት። ገጽ 47፣ 48

²¹ -880 የሚሉ አሉ።

²² - አክሱም ገጽ 124

- የኢትዮጵያ ታሪክ፡፡ ገጽ 23፣24
- አክሱም፡፡ ገጽ 122፣ 123፣ 124፣ 125
- በላቲን ጌታ ኅሩይ ወልደ ሥላሴ፡፡ የኢትዮጵያ ታሪክ ከንግሥተ ሳባ እስከ ታላቁ የአድዋ ድል፡፡ አዲስ አበባ፣ ሌንትራል ማተሚያ ቤት፡፡ 1999 ዓ.ም፡፡ ገጽ 26-27/
- ኃይለ ሥላሴ ዓለማየሁ፡፡ ታሪክ ነገሥት አብርሃ ወ አጽብሐ፡፡ አዲስ አበባ፣ 1989፡፡
- የንግሥታት ገድሎችና የፍቅር ታሪኮች፡፡ ገጽ 57-63
- ሰሎሞን ወንድሙ መታፈሪያ፡፡ የደቡብ ከዋክብት በዛይ ደስያት፡፡ ዘጋቢ ፊልም፣ አዲስ አበባ፣ 2004፡፡ ማኅበረ ቅዱሳን፡፡
- እርቅይሁን በላይነህ፡፡ የኢትዮጵያ ታሪክ ከኢማም አሕመድ እስከ ዐጤ ቱዎድሮስ፡፡ አዲስ አበባ፣ 2006፡፡ ኤች ዋይ ኢንተርናሽናል ማተሚያ ቤት፡፡
- የመጽሐፉ አዘጋጅ መስከረም 20/ 2004 ዓ.ም በዝዋይ ሐይቅ ያደረገው ቅኝት፡፡
- የመጽሐፉ አዘጋጅ ጥር 2/ 2006 ዓ.ም በእምቢላጤ ዮሐንስ ቀበሌ ያደረገው ቅኝት፡፡

ምዕራፍ ሦስት

በዮዲት ዘመን የተመዘበሩ የጠፉና የተቃጠሉ አብያተ ክርስቲያናት

1. አክሱም ጽዮን ማርያም

አክሱም ጽዮን ቅድስት ማርያም መገኛዋ በአክሱም አገረ ስብከት በአክሱም ከተማ ፒያሳ በሚባለው ጥንታዊ ሰፈር ነው። ከኢየሱስ ክርስቶስ ልደት 900 ዓመት በፊት ታቦተ ጽዮን ከአገረ ኢየሩሳሌም ወደ ኢትዮጵያ መጥታ በምክራብ ትኖር ነበር። ታቦቷን ይዞ የመጣው የንግሥተ ነገሥታት ሳባ /አዜብ ወይም ማክዳ/ ልጅ ቀዳማዊ ምኒልክ ነው።

ቀዳማዊ ምኒልክ

❖ ኢትዮጵያዊቷ ንግሥት ሳባ የእስራኤልን ንጉሥ የሰሎሞንን ጥበብ ለምታ ወደ እስራኤል ገጸ በረከት ይዛ ትሔዳለች። ንግሥቲቱም ከጠቢቡ ንጉሥ ሰሎሞን ጋር በተያየች ጊዜ በፊቱ የመወደድን ፀጋ ታገኛለች። ጥበብ በተሞላበትም ብልጋት የተቃራኒ ጾታን ግብር ይፈጽሙና ንግሥቲቱ ወደ አገሯ ትመለሳለች። ስትመለስ ግን ሌጣዋን /ባዶዋን/ አልነበረችም።

ንግሥት ሳባ በንጉሥ ሰሎሞን ከተሰጣት የእስራኤል ርስት በተጨማሪ በማገፀኗ በኢትዮጵያ ነገሥታት ታሪክ ውስጥ የሰሎሞናዊ የዘር ግንድ የሆነውን ጽንሰ ቋጥራ ነበር። ንግሥቲቱ ይህን ጽንሰ አገሯ ከገባች በኋላ በሰላም ተገላግላ ስሙን አብነሐኪም /የብልሃተኛ ልጅ/ ብላ ስም አወጣችለት።

ይህ ከሁለት ታላላቅ የዘር ሐረግ የተገኘው ልጅ ዕድሜው 20²³ ዓመት ሲሆን በእናቱ መልካም ፈቃድ ወደ ኢየሩሳሌም ሔደ፤ አባቱን ጥየቃ። አባቱም ባየው ጊዜ ተደስተ። እናቱ ያወጣችለትን ስም ቀይሮ ምኒልክ አለው። ምኒልክ በአገረ እስራኤል ቆይታው ለጉብኝት ሲዘዋወር ያየው ሁሉ ይሰግድለት ነበር፤ አባቱን በመምሰሉ። እንዲያውም ሕዝቡ ለሁለት ጌታ መገዛት አንችልም ወደ አንዱ አገር ሾመህ ስደድልን ብለው አቤቱታ አከል ሀሳብ አቀረበው እንደነበር ይነገራል። በዚህም መሠረት ንጉሥ ሰሎሞንም ለአገሩ ሰዎች የበኩር ልጆቻቸውን እንዲሰበስቡ ትዕዛዝ ሰጠ። ምኒልክን ከበኩር ልጆች ጋር ወደ ኢትዮጵያ ላከው። ምኒልክ በእስራኤል የቆየው ሕገ ኦሪትንና መንግሥታዊ አስተዳደርን እየተማረ ለ3 ዓመታት ነው። ከምኒልክ ጋር ወደ ኢትዮጵያ የመጡት የበኩር ልጆች በሙሉ ወንዶች ሲሆኑ አንዲት ሴት ብቻ በመሐከላቸው ነበረች። ያቺም ሴት የምኒልክ ሚስት የነበረችው ናት።

፩ . ንጉሥ ሰሎሞን ንግሥት ሳባ /ማክዳ/ ሲቀበላት

ምኒልክ ወደ ኢትዮጵያ ሲመለስ ያጀቡት የበኩር ልጆች በሙሉ ተከፍተው ነበር። የክፌታቸው መነሻ ደግሞ ከታቦተ ጽዮን መለየታቸው ነው። ይህን ያየው ምኒልክ ታቦተ ጽዮንን ሰርቆ ይዞ ለመሔድ ከካህኑ አዛርያስ ጋር መከረ። ምክሩንም በተግባር አውለውት ጽዮንን ይዞ በደስታ ጉዞ ጀመረ። የጽዮንን መሰረት አይቶ ለንጉሡ ያረዳው የመጀመሪያው ሰው ሊቀ ካህናት ሳይቅ ነው። ንጉሥ ሰሎሞን ምኒልክንና

23 - 19 እና 22 የሚሉ ድርሳናት አሉ።

ተከታዮቹን ለመያዝ የሰባት ቀን ያህል መንገድ ተጉዟል። ከዚህ በኋላ ነው ተስፋ ቆርጦ ወደ ኋላ የተመለሰው።

፩. ቀዳማዊ ምኒልክ

ምኒልክ ታቦተ ጽዮንን አስቀድሞ የአስራሴላዊያንን የበኩር ልጆች አስከትሎ ኢትዮጵያ ከገባ በኋላ ለ40 ቀናት ያህል ድግስ ተደግሶ ደስታና ፍሥሐ ሆኖ ነበር። ታቦተ ሕጉንም ሳባ የተባለ ቤተ መቅደስ ሠርተው ሽክበሩት። /አፈ ታሪክ እንደሚጠቁመው በቀደመው ዘመን ለንግሥት ሳባ ቤተ ክርስቲያን በስሟ ታንያላት ነበር። ታቦተ ጽዮን ያረፈችበት ቤተ መቅደስ ምናልባት ይህ ሳይሆን አይቀርም።/ ከዚህ በኋላ ንግሥት ማክዳ /ሳባ/ አንድ ሕግ አወጣች፤ በኢትዮጵያ መንበረ ዙፋን ላይ ከሰሎሞናዊው ዘር በቀር ማንም መቀመጥ እንደሌለበት የሚደነግግ ሕግ። ለዚህም ምሳሌነት ይመስላል ራሷ በሕይወት ዘመኗ ሥልጣን ለቅቃ ልጇን ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ አድርጋ ያነገሠችው። ሥርዓተ ንጉሡ ሰባት ቀን እንደፈጀ ድርሳናት ይተርካሉ። ንግሥቱ፤ ልጇን ያነገሠችው ከ31 ዓመታት የግዛት ዘመኗ በኋላ ነው፤ በ1982 ቅድመ ልደተ ክርስቶስ።

ምኒልክ የመንግሥት ዙፋን ላይ ከተቀመጠ በኋላ በ3 ዓመት የኢየሩሳሌም ቆይታው የቀሰመውን የመንግሥት አስተዳደር በአግባቡ ተጠቅሞበታል። በመሆኑም በኢትዮጵያ ቀድሞ ከነበረው ባሕላዊና ልማዳዊ አስተዳደር በተለየ መልኩ እንዲሁም ሥርዓት በያዘ መንገድ አገሪቱን ለመምራት ችሏል። ሕገ ኦሪትንም ጠብቋል።

ወጣቱ ንጉሥ ሥርዓተ ንግሥ የፈጸመው በአባቱ ፈቃድ ከአስራኤል ቢሆንም ሙሉ በሙሉ የኢትዮጵያን መንግሥታዊ አስተዳደር የተቆጣጠረው በእናቱ መልካም ፈቃድ መንበረ ሥልጣኑን በተረከበባት በወቅቱ መናገሻ ከሆነችው ሳባ በተባለችው ከተማ ነው። አባቱ ንጉሥ ሰሎሞን የንግሥና ልብስ አሰፍቶ ዘውድ የደፋለት በሊቀ ካህናቱ ሳዶቅ እጅ ቅብዓ ሜርን አስቀብቶት ነው።

ቀዳማዊ ምኒልክ ወደ ኢትዮጵያ ሲገባ ያስከተላቸው ሰዎች በአባቱ ምርጫ ከ12 ነገዶች የተውጣጡ /ከእያንዳንዱ አንድ አንድ ሺህ/ 12 ሺህ እብራዊያን ነበሩ። ከእነዚህም ጋር የዳዊትን ልጅ /የሰሎሞንን ወንድም ጨምሮ 22²⁴ መሳፍንት፣ ሹማምንትና ካህናት ነበሩበት። አንዳንድ ድርሳናት ምኒልክን ተከትሎ ወደ ኢትዮጵያ የመጣው የአስራኤል ሕዝብ ቁጥር ዐርባ ሺህ እንደሆነ ይተርካሉ። ጉዞውም አምስት ወር የፈጀ እንደሆነ ይናገራሉ።

፱. የታቦተ ጽዮን ከኢየሩሳሌም ወደ ኢትዮጵያ መግባት

«ምኒልክ የተባለው እብነሐኪም ወይም እብነመለክ ወደ ኢየሩሳሌም በሐይ በሦስተኛው ዓመቱ ተመልሶ ከዐርባ ሺህ ሕዝብ ጋር የኤርትራን ባሕር ተሻግሮ የግዮንን ወንዝ ተከትሎ በአምስት ወር መርዋ ደረሰ። ይህ ቦታ ሳዱንያ ከመባሉ በፊት ዲሳሪያ ይባል ነበር።»

/መጽሐፈ ሱባኤ ዘበአማን ካልዕ፡፡ ገጽ 195/

²⁴ - 23 የሚሉ ድርሳናት አሉ።

በስም ከሚታወቁትና መንግሥቱን በተደላደለ ሁኔታ ለመምራት ከሚያስችሉት ሹማምንት መሐከል የተወሰኑት የሚከተሉት ይጠቀሳሉ፡፡

1. ሊቀ ካህናት አዛርያስ የአክሱም ንብረ እድ፣ የተደባበ ጽዮን ፓትርያርክ፣ የመርጡለ ማርያም ርዕሠ ርዕሣን፣ የጣና ቅዱስ ቂርቆስ ሊቀ ካህን፣
2. ጌዴዎን /ከሉብያን የተወለደ የዳዊት ልጅ/ የሸፊ፣ የሠሜን፣ መደባይ፣ አዳይአቦ፣ የመረብ፣ የወልቃይት ጠገዴ፣ የወገራ፣ የጃኖራ፣ የለቀልት፣ የበጌምድር፣ የጭልጋ ገዢ ሲሆን የንጉሠ ነገሥቱ የጦር አዛዥም ነው፡፡
3. ኤልያብ /የኢሴይ ልጅ የዳዊት ወንድም ነው፡፡/ ስዩመ ተንቤን በሚል የሹመት ማዕረግ ከተከቤ እስከ አገረ ናግራን /የዛሬዋ የመን/ ድረስ ያለው ግዛት አስተዳዳሪ
4. ሔት /የዳዊት የልጅ ልጅ የአሞን ልጅ/ ከተከቤ እስከ ወንበራ ነጭ ዓባይ፣ የእናርያ/ የዛሬው ከፋ፣ የስናር፣ የቋራ፣ የአቸፈር፣ የወለጋ፣ የንጉሳ አስተዳዳሪ
5. ኢዩኤል ከዝቋላ እስከ በሸሎ ወንዝ ያለው ግዛት አስተዳዳሪ
6. አሴር የኩሉገታ፣ የአርሲ፣ የጅንካ የሮቸሎሚ ግዛት አስተዳዳሪ፣
7. ላቤቅ የግይንት ከተማ ሹመኛ

ቀዳማዊ ሦረገዳ በእነዚህ ሹመኞችና የመንግሥቱ የቅርብ ባለሟሎች በሆኑት ሰዎች እየታዘዘ ግዛቱን በዘመናዊ ሙልኩ እያስተዳደረ ለ25 ዓመታት ከ982 - 957 ዓ.ዓ ቆይቷል፡፡ ከ1007 - 957 ዓ.ዓ ከምድረ ሀበሻ እስከ አገረ እስራኤል ተመላልሶ የመንግሥትን አስተዳዳሪ በመማርና አገር በመምራት፣ ሕገ ኦሪትን በማወቅና በማሳወቅ ተግባር ቆይቶ ከ50 ዓመት ዕድሜ በኋላ ከዚህ ዓለም በሞት ተለይቷል፡፡ አስከሬኑም ከእናቱ መቃብር ምዕራባዊ በሆነው አቅጣጫ እልፍ ብሎ አርፏል፡፡ ከሱ ቀጥሎም ልጁ እንደሆነ የሚነገርለት ንጉሥ ሐንድዩን ከ957 - 956 ዓ.ዓ ለአንድ ዓመት ነግሟል፡፡

ታቦተ ጽዮንን ቀድሞ ከምትኖርበት ምክራብ አውጥተውና አዲስ ቤተ ክርስቲያን አሠርተው በአዲስ ቤተ መቅደስ አስገብተው በታላቅ ድምቀት እንድትከብር ያደረጓት መንትዮች ነገሥታት አዝንጉ /አብርሃ ወ እፅብሐ/ ናቸው፡፡ እነዚህ ነገሥታት ታቦተ ጽዮንን ከምክራብ አውጥተው ወደ አዲስ ቤተ መቅደስ ያስገቧት በአባ ሰላማ ከሳቱ ብርሃን ከተጠመቁ በኋላ ነው፡፡ ይህ ዘመን ደግሞ 330ዎቹ መጀመሪያ ነው፡፡ በመሆኑም

ጽዮን ለመጀመሪያ ጊዜ ቤተ ክርስቲያን ተሠርቶላት በቤተ መቅደስ የተቀመጠችው በተጠቀሰው ዘመን ላይ ነው ብሎ መገመት ይቻላል።

በእርግጥ አንዳንድ ድርሳናት የመጀመሪያው ቤተ ክርስቲያን ሥራ በ315 ዓ.ም ተጀምሮ ከ5 ዓመት በኋላ በ320 ዓ.ም እንደተጠናቀቀ ጽራዋል። በሌላ በኩል ደግሞ የመጀመሪያይቱ ቤተ ክርስቲያን መሠረት የተጣለው በ334 ዓ.ም ሲሆን ተሠርቶ ለመጠናቀቅ 17 ዓመታትን እንደወሰደ ይተርካሉ።²⁵ የቤተ ክርስቲያኒቷ ሥራ ሲጠናቀቅም አዲስ ኪዳን ጽዮን ተብላ መሰየሟንም ይገልጻሉ። ነገሥታቱ ለጽዮን ማደሪያ ይሆን ዘንድ ያሠሩት ይህ ቤተ ክርስቲያን አምስት አምስት ክፍል ያለው ዐሥራ ሁለት መቅደስ እንዲሁም ባለ12 ዓፅማድ እንደሆነ ይነገርለታል። ይህ ቤተ ክርስቲያን ለ600 መቶ ዓመታት ያህል በአገልግሎት ቆይቷል። ጌላ ግን ንግሥት ዮዲት በተነሳች ጊዜ ሙሉ በሙሉ አጥፍታዋለች።

፲.አንበሳ ውድም ያሠራውና በኢማም አሕመድ የፈረሰው
ባለሰባት ክፍል ቤተ መቅደስ ፍራሽ

በዮዲት የፈረሰውን ይህን የአክሱም ጽዮን ቤተ ክርስቲያን ዐጤ አንበሳ ውድም መንበረ መንግሥቱን በያዘ ጊዜ አሠርቶታል። ዐጤው ያሠራው ቤተ ክርስቲያን ባለሰባት ክፍል ነበር። ነገር ግን በ16ኛው መቶ ክፍለ ዘመን በኢማም አሕመድ ፈርሷል። ዛሬ የዚህ ቤተ ክርስቲያን ፍራሽ በገዳሙ ግቢ ውስጥ ዐጤ ፋሲል /ብርሃን ሰገድ/ ባሠሩት የጥንቱ ቤተ ክርስቲያን ቀኝ በኩል፣ ግርማዊ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ካሠሩት አዲሱ ቤተ

²⁵ - ኢትዮጵያ፡ ገጽ 27

ክርስቲያን በስተግራ በኩል እንዲሁም ታቦተ ጽዮን በምትቀመጥበት ቤተ መቅደስ ፊት ለፊት በቀኝ በኩል መሠረቱን ሳይለቅ ይገኛል።

በኢማም አሕመድ ኢብን ኢብራሂም የፈረሰውን ቤተ ክርስቲያን በድጋሚ ያሠሩት ዐጤ ፋሲል ናቸው። ዛሬ እሳቸው ያሠሩት ቤተ መቅደስ ጥንታዊነቱን ጠብቆ በቅዕረ ግቢው አገልግሎት እየሰጠ ይገኛል። ይህ ቤተ ክርስቲያን የዐራት ማዕዘን ቅርጽ ያለው ነው። ዐጤ ፋሲል ያሠሩት ቤተ ክርስቲያን የሥራት ዘመን 1620ዎቹ ማብቂያ ወይም 1630ዎቹ መጀመሪያ አካባቢ ሲሆን፣ ግርማዊ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ በዘመናቸው በአዲስ መልክ ያሠሩት ቤተ ክርስቲያን ተሠርቶ የተጠናቀቀውና የተመረቀው ጥር 30 ቀን 1957 ዓ.ም እሁድ ቀን ነው። በምርቃቱ ላይ በተደረገላቸው ግብዣ የእንግሊዝ ንግሥት ዳግማዊት ኤልሳቤጥ ተገኝተው ነበር።

፲፩. ዐጤ ፋሲል ያሠሩት ጥንታዊቷ የአክሱም ጽዮን ቤተ ክርስቲያን

ብርሃን ሰገድ ዐጤ ፋሲል ያሠሩት ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ሴት መግባት አትችልም።²⁶ ነገር ግን ሴቶች በቤተ ክርስቲያኑ ገብተው ሥርዓቱን መከታተል አንዲችሉ ግርማዊ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ አዲሱን ቤተ ክርስቲያን ለመሥራት በ1945 ዓ.ም መሠረቱ ጥለዋል። በመሆኑም ግርማዊነታቸው ባሠሩት ቤተ ክርስቲያን ሴቶች ገብተው ሥርዓቱን ይከታተላሉ። አክሱም ጽዮን ታላቅ ድምቀት በማይለየው ሁኔታ በየዓመቱ ኅዳር 21 ቀን ይከብራል። ክብረ በዓሉ ከመቼውም የበለጠ ድምቀት ያለው ሲሆን ለዚህም ዐራት ዋና ዋና ምክንያቶች አሉት።

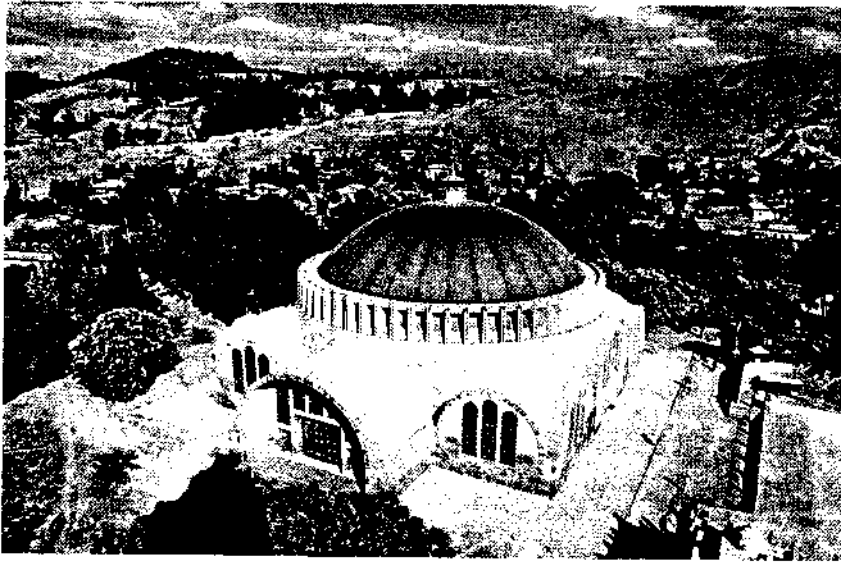
²⁶ ይህን ሥርዓት የተከሉት ዐጤ ዘርዓ ያዕቆብ እንደሆኑና ንጉሡ ሥርዓተ ንግሥናቸውን ለመፈጸም ወደ አክሱም ጽዮን ሔደው ቆይተው በነበረበት ጊዜ እንደሠሩት የሚተረክባቸው የጽሑፍ ማስረጃዎች አሉ። ነገር ግን የታሪክ መግለጫ ስለሚታይበት ተዓማኒነት ይጎድለዋል። ዐጤ ዘርዓ ያዕቆብ የ14ኛው መ.ክ.ዘ ንጉሥ ሲሆኑ ዐጤ ፋሲል ደግሞ የ17ኛው መ.ክ.ዘ ንጉሥ ናቸው። በመሆኑም እንዴትም ሆኖ ዘርዓ ያዕቆብ ፋሲል በሠሩት ቤተ ክርስቲያን ላይ ለነግሡም ደንብ ሊያወጡ አይችሉም።

1ኛ. ታቦተ ጽዮን ዳጎን የተባለውን ጣዖት ያንክታኮተችበት መሆኑ

2ኛ. ቀዳማዊ ምኒልክ ታቦተ ጽዮንን ይዞ ወደ ኢትዮጵያ መጥቶ በአክሱም
ታላቅ ደስታ የተደረገበት መሆኑ

3ኛ. አብርሃ ወ አጽብሐ ባለ ዐሥራ ሁለቱን ቤተ መቅደስ ሠርተው
ያስገቡበት መሆኑ

4ኛ. ታቦቷ በዮዲት ምክንያት ወደ ዝዋይ ተሰዳ ከቆየች በኋላ ንግሥቷ በ882
ዓ.ም በሞተች ጊዜ ስደተኞቹ ወደ አክሱም ተመልሰው የገቡበትና ታቦቷንም
በመንበሯ ላይ ያስቀመጡበት ቀን በመሆኑ ነው።

፲፪. በቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ የተሠራችው አክሱም ጽዮን ቤተ ክርስቲያን

በአክሱም ጽዮን ከቀዳማዊ ምኒልክ ጋር ከአገረ ኢየሩሳሌም የመጡ ካህናት ለተተኪው ትውልድ የኦሪት ሥርዓትንና ብሉይ ኪዳንን የሚያስተምሩበት የመጀመሪያ ትምህርት ቤት ተቋቁሞ ነበር። በአቡነ ሰላማ ዘመን ይኖሩ የነበሩት መምህር እንበረም ይባሉ ነበር። አቡነ ትምህርት ቤቱን አጠናክረው ሲያበቁ መምህር እንበረምን “ሕዝበቀድስ” ብለው ኤጲስ ቆጶስነትን ሾመዋቸዋል። ትምህርት ቤቱንም እየመሩ ደቀ መዝሙራትንም በእውቀት እያፈሩ ኖረዋል። ከዚህ ትምህርት ቤት የሚወጡ መምህራን “ላዕካነ ጽዮን” እየተባሉ ይጠሩ ነበር። በ505 ዓ.ም የተወለደው ሊቁ ቅዱስ ያፌድም የዚህ ትምህርት ቤት ፍሬ ነበር።

ምንጭ

- የአገው ሕዝቦችና የዛጉዌ ሥርወ መንግሥት ታሪክ። ገጽ 41-57

- አክሱም ገጽ 17፣18፣ 52፣53፣54፣55
- የቤተ ክርስቲያን መረጃዎች። ገጽ 309፣310
- የንግሥታት ገድሎችና የፍቅር ታሪኮች ከገጽ 43፣57- 63
- የኢትዮጵያ ታሪክ ከንግሥተ ሳባ እስከ ታላቁ የአድዋ ድል። ገጽ 5
- ዋዜማ። ገጽ 45
- ፍስሐ ያዜ ካሴ። የኢትዮጵያ የ5ሺህ ዓመት ታሪክ ከኖኅ እስከ ኢህአዴግ አዲስ አበባ፣ 2003 አልፋ አታሚዎች ገጽ 99-108
- ጥላሁን ብርሃነ ሥላሴ ቤተ። የ20ኛው ክፍለ ዘመን ኢትዮጵያ ኢ.አ ሰኔ 1998። አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት።
- ንቡረእድ በላይ መረሳ። ቃለ መጠይቅ። ጥቅምት 2/ 2004 የተደረገ
- እርቅይሁን በላይነህ። ያሬድ ኢትዮጵያዊ የዜማ አባት። ዘጋቢ ፊልም። አዲስ አበባ፣ 2004። ማኅበረ ቅዱሳን።
- ብርሃኑ ለማ። የታዋቂ የኢትዮጵያ ሴቶች የፖለቲካና የፍቅር ታሪክ። ፋር ኢስት ትሬዲንግ። ገጽ 14-19
- መጽሐፈ ሱባኤ ዘበአማን ካልዕ። ገጽ 195
- ኢትዮጵስ። ገጽ 27
- ቤተ እስራኤል በኢትዮጵያ። ገጽ11፣ 12
- የመጽሐፉ አዘጋጅ ከመስከረም 30 - ጥቅምት 5/ 2004 በአክሱም ያደረገው ቅኝት።

2. ደብረ ወርቅ ቅድስት ማርያም ገዳም

ደብረ ወርቅ ቅድስት ማርያም ገዳም መገኛዋ ከአዲስ አበባ 290 ኪ.ሎ ሜትር ርቀት ላይ በምሥራቅ ጎጃም አገረ ስብከት በእናርጅና እናውጋ ወረዳ ውስጥ ነው። ገዳሟ የተተከለችው በ351²⁷ ዓ.ም ነው። በአገራችን የንግሥታት ታሪክ ውስጥ በአንድ አገር ላይ ሁለት ንጉሥ ነግሦ ያስተዳደረበት ዘመን ነበር። ዘመኑ በዓ.ም ተመጥኖ ሲቀመጥ ከክርስቶስ ልደት ወዲህ ከ298 - 324 ያለው ጊዜ ነው። ነጋሚዎቹ ደግሞ መንትዮቹ አብርሃ ወ አጽብሐ ናቸው።

አብርሃ በ324 ዓ.ም ከዚህ ዓለም በሞት ሲለይ አጽብሐ ብቻውን ለ12 ዓመታት ያህል ኢትዮጵያን መርቷል። ይህ ንጉሥ “ከዘርህ መንግሥት እንዳይጠፋ ሚስት አግብተህ

²⁷ -አንዳንድ ድርሰተ ሰነድ ከዘርህ መንግሥት 346 ዓ.ም ያደርጉታል።

ልጅ ውለድ” በሚል ትንቢታዊ ትዕዛዝ መሠረት ወንድሙ በሞት በተለየው ከ324 ዓ.ም ወንድ ልጅ ወለደ። የተወለደውም ልጅ ከአባቱ በኋላ ሰዓመታት ከ336 - 343 ዓ.ም ነገሥ አገር ሲያስተዳድር የነበረው ንጉሥ አስፍሐ ነበር። ደብረ ወርቅንም የተከላት ይኸው ንጉሥ ነው።

አስፍሐ አባቱ ሲሞት የ12 ዓመት ልጅ ነበር። በዚህ ዕድሜው መንበሩን ይዞ አገር ለመጎብኘት ወደ ምሥራቅ ጎጃም ይሔዳል። አሁን ደብረ ወርቅ ማርያም ካለችበት ቦታ ደረሰ። ታሪኪንም ሲጠይቅ “አባቶችህ ኢየሩሳሌም ብለው ሰይመዋት ቤተ ክርስቲያን ሳይሠሩባት የቀረች ቦታ ነች” የሚል መልስ ይሰጠዋል። አስፍሐ ቤተ ክርስቲያኑን መሥራት አለብኝ ብሎ ይነሳል። እየሠራም ሳለ ከምድር እስከ ሰማይ የወርቅ አክሊል ተዘርግቶ በራዕይ ይታየዋል። በዚህም የተነሣ ደብረ ወርቅ /የወርቅ ደብር/ ሲል ሰየማት። ንጉሡ ያኔ ያወጣላት ይህ ስያሜዋ ዛሬ የከተማዋም ስም ሆኗል።

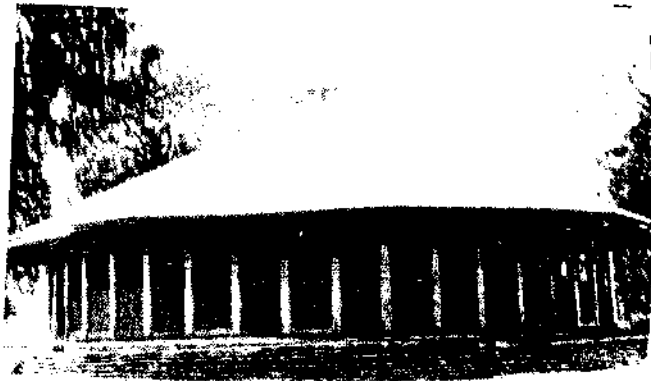
ዐጤ አስፍሐ ቤተ ክርስቲያኗን አሠርቶ ካጠናቀቀ በኋላ የምትተዳደርበትን መሬት ለጥቷል። በጊዜውና በቦታው ኦሪትን ያስተምር የነበረውን ያዕቆብን በጳጳሱ በአቡነ ሰላማ አማካኝነት ኤጲስ ቆጶስ አድርጎ ሾሞታል። ከዚህ ምሁረ ኦሪት ከያዕቆብ ሐልፈት ወደዚህ እስከ ዮዲት መነሳት ድረስ ብዙ አባቶች ያዕቆባዊያን እየተባሉ ሲያገለግሉ ኖረዋል።

ዛሬ ገዳሙ ያለበት ቦታ ቀድሞ መሥዋዕተ ኦሪት ይለዋበት ነበር። አብርሃ ወ አጽብሐ መሥዋዕተ ኦሪት ይለዋባቸው የነበሩ ቦታዎች በሙሉ አብያተ ክርስቲያን እንዲሠራባቸው ባወጡት መመሪያ መሠረት ምሥራቅ ጎጃም በገቡ ጊዜ በዚህች ቦታ ላይ ምሁረ ኦሪት ያዕቆብ መሥዋዕት እያቀረበ አግኝተውታል። ገዳሚ ከተመሠረተችበት ጊዜ ጀምሮ መጠነ ሰፊ የሆነ መንፈሳዊ አገልግሎት ስትሰጥ ኖራለች። አሁንም እየሰጠች ትገኛለች። በርካታ አገልጋዮችም እንዲኖራትም ያደረገው ይኸው መጠነ ሰፊ አገልግሎቷ ነው። ለምዕመኑ ከምትሰጠው አገልግሎት አንዱ ትውልድን በዕውቀት መቅረጽ ነው።

ደብረ ወርቅ ጥንት ዐራቱ ጉባኤያት ይሰጥባት ነበር። የቆሜ ዜማ ማስመስከሪያም ነበረች። ይህ ትምህርት እንዳይጠፋ “ውሉደ አርክ ሥሉስ”²⁸ ዘደብረ ወርቅ የአብነት ትምህርት ቤቶች ማጠናከሪያ ማኅበር” በሚል ስያሜ የአካባቢው ተወላጆች እንቅስቃሴ

²⁸ አርክ ሥሉስ በደብረ ወርቅ የታወቁ ሊቅ ሲሆኑ አርክ ሥሉስ የተባለው የድን ደራሲ ናቸው። ከዚህም በተጨማሪ ሰቆቃ ወ ድንግልን የደረሱም ሊቅ ናቸው። እኚህ ታላቅ ሊቅ ድንን በቃላቸው ጠንቅቀው ያውቁ ነበር።

እያደረጉ ናቸው። ማኅበሩ በርካታ የተማሪ ቤት ሠርቶ የቆሜ ዜማ፣ የድን መምህር፣ የመጽሐፍ፣ የቅኔ፣ የአቋቋምና የቅዳሴ መምህራንን እየቀጠረ ኃላፊነቱን እየተወጣ ነው።

፲፫. ደብረ ወርቅ ማርያም

ደብረ ወርቅ ማርያም እንደዕድሜዋ የበርካታ ቅርሶች ባለቤት ናት። በዚህም መሠረት ከሦስት መቶ በላይ የሚሆኑ ጥንታዊ የብራና መጽሐፍት እንዲሁም የተለያዩ የነገሥታትና የመሳፍንት ገጸ በረከቶች አሏት። ከእነዚህም መሐከል ዐጤ ዘርዓ ያዕቆብ በጦርነት ጊዜ የማረኩት ከብረት የተሠራ የብረት ልብስና ቆብ፣ የዐጤ የሐንስ ክወርቅና ከአልማዝ የተሠራ ዘውድ እንዲሁም መስቀልና ሚዛን፣ የዐጤ ገላውዴዎስ የብር ክበሮና የብር አትሮፕስ፣ የቀዳማዊ የሐንስ የወርቅ የመጽር መስቀልና ትልልቅ ስንክሳሮች፣ የዐጤ እስክንድር ጥንታዊ መቅረዝ፣ የጸድቁ የአባ ሠርፀጴ ጥሮስ ወርቅ ቋብ መቋሚያና መስቀል፣ የአምስቱ ዓመት አርበኛ የደጃዝማች በላይ ዘለቀ የወርቅ ለምድና የብር መጋረጃ የሰቆቃ ወድንግል ደራሲ አርክ ሥሉስ የመጀመሪያው የቆሜ ዜማ ድጓና የንግሥተ ነገሥታት ዘውዲቱ የወርቅ ካባ እንዲሁም የራስ ካሣ የወርቅ ካባ ጥቂቶቹ ናቸው።

እነዚህ ሁሉ ቅርሶች ቀድሞ ይቀመጡ የነበሩት ቀዳማዊ የሐንስ በ1667 ዓ.ም ለሥዕለ ወይኒቱ²⁹ መቀመጫ እንዲሆን በኖራና በድንጋይ በሠሩት ባለሁለት ፎቅ ዕቃ ቤት ውስጥ ነበር። አሁን ግን ቅርስን ቀርሶ በአግባቡ ለማስቀመጥና ለትውልድ ለማስተላለፍ ዘመናዊ መዘየም ተገንብቶለታል።

በንግሥት ዮዲት “ጉዲት” ዘመን የጥፋት ሰለባ ከሆኑ ገዳማትና አድባራት መሐከል አንዷ ደብረ ወርቅ ማርያም ነች። ቤተ ክርስቲያኗ በዮዲት እሳት ከተቃጠለች በኋላ ታቦተ

²⁹ ሥዕለ ወይኒቱ ወንጌላዊው ቅዱስ ሉቃስ በእጁ የሣላት ስትሆን ከግማደ መስቀሉ ጋር ወደ ኢትዮጵያ መጥታለች። ሥዕለ ወይኒቱ አሁን በደብረ ወርቅ የምትገኝ ሊሆን ለገዳሟ ያበረከቷት ዐጤ ዘርዓ ያዕቆብ ናቸው። ሥዕለ ወይኒቱ ጥር 21፣ ነሐሴ 16፣ መስከረም 21 ቀን በዓመት ሦስት ጊዜ ከቦታዋ ተነስታ ትከብራለች። ፋሽስት ኢጣሊያ ገዳሟን ሊዘርፍ በመጣ ጊዜ በንብ መንጋ አላድዳዋለች።

ሕገ-እስከ 1372 ዓ.ም ድረስ በመቃኛ ቆይቷል። ከዚህ ወዲህ ግን ከአምስት መቶ ዓመታት በላይ ከቆየበት መቃኛ ውስጥ ወጥቶ በጭቃ የተሠራ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ እንዲገባ ተደርጓል። ይህን ቤተ ክርስቲያን ያሠሩት ዐጤ ዳዊት ናቸው።

እንዳንድ ድርሳናት እንደሚጠቁሙት ከዞኑ የጭቃ ቤተ ክርስቲያኑ የተሠራው አባ ሠርፀ ጴጥሮስ በተባሉት ታላቅ አባት ነው። እኚህ አባት ወደ ቦታው ተመርተው የመጡት በእግዚአብሔር መንፈስ ነው። በጊዜው አነስተኛ ቤተ ክርስቲያን ሠርተው ተቀምጠዋል።

በዚህ አተራረክ መሠረት ዐጤ ዳዊት ያሠራው ቤተ ክርስቲያን በ1374 ዓ.ም በእንቁና በወርቅ ነው። ሕንጻ ቤተ ክርስቲያኑ ተሠርቶ ካለቀ በኋላ ገጉሠ ለገዳሚ የሚሆነውን መተዳደሪያ ርስት ጉልት ሰጥቶ ሥርዓቱንም በማጽናት አባ ሠርፀ ጴጥሮስን የገዳሙ አስተዳዳሪ አድርጎ ሾሟቸው በ1398 ዓ.ም ወደ መናገሻ ከተማው ተመልሷል።

ደብረ ወርቅ ማርያም በዐጤ ዳዊት ዘመን ከታደሰች በኋላ በኢማም አሕመድ ዘመን የጉዳት ሰለባ ከመሆን ተርፋለች። ነገር ግን በዐጤ ገላውዴዎስ አማካይነት ድጋሚ ዕድላት ተደርጎላታል። ዐጤው መቅደሱንና ቅድስቱን በኖራና በድንጋይ ነው ያሳደሱት። ጉልላቷን ደግሞ ራስ በዛብህ የተባሉ የቤተ መንግሥት ሰው እና መንፈሳዊ ባለቱርፋት አሠርተውታል። ከዚህ በመቀጠል ሁለት ጊዜ የመጠገን ዕድል አግኝታለች። የመጀመሪያው በተፈጻሚነት መንግሥት ዐጤ ተክለ ጊዮርጊስ ሲሆን ሁለተኛው ደግሞ በ1941 ዓ.ም በቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ዘመን በአካባቢው ምዕመናን ታድሳለች። ዐጤ ተክለ ጊዮርጊስ ቅኔ ማኅሌቱን በዓምደ ወርቅ ጭምር ነበር ያሳደሱት።

ደብረ ወርቅ ቅድስት ማርያም ቤተ ክርስቲያን ከዮዲት ቀጥሎ የጥፋት ሰለባ ሊያደርጋት የሞከረው የፋሽስት ሠራዊት ሲሆን በአምስቱ ዓመታት የወረራ ዘመኑ በቦንብ ድብደባ አድርጎባታል። ነገር ግን ሳትጎዳ ቀርታለች። እንዲያውም የጥፋቱ ሠራዊት የንብ መንጋ እየነደፈ እንዳባረረው በታሪክ ተመዝግቦ ይገኛል። በጥቃቱ ወቅት ፋሽስቶች የወረውሩት ቦንብ የቅኔ ማኅሌቱን ለብሮ ገብቶ ሳይፈነዳ ቀርቷል። ይህ ቦንብ ባረፈበት ቦታ እስከ ቅርብ ጊዜ ቆይቶ አሁን በቅርስነት ተመዝግቦ በዕቃ ቤት ተቀምጧል።

በደብረ ወርቅ ማርያም በአገራችን ታሪክ ላይ ከፍተኛ ሚና የነበራቸው ነገሥታት፣ መኳንንት፣ አርበኞች እንዲሁም የኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ሃይማኖት ሊቃውንት አስከሬን

በክብር አርፎ ይገኛል። ከነገሥታቱ መሐከል እንኳን ዐጤ እስክንድርን መጥቀስ በቂ ነው። ዐጤው ግንቦት 12 ቀን 1447 ዓ.ም ለሊት ላይ በቀስት ተመትተው ገና በወጣትነት ዘመናቸው ሲገደሉ የተቀበሩት በዚህ ቤተ ክርስቲያን ነው። በንጉሡ ሞት የእንደራሴው እጅ የራስ ቤተወደድ ዓምደ ሚካኤል³⁰ እጅ እንዳለበት ይነገራል። ዓምደ ሚካኤል ለዚህ ተግባሩ የተነሳበት ዋነኛ ምክንያቱ እንደራሴ ሆኖ ሳለ ንጉሡ ራሳቸውን ችለው ማስተዳደር በመፈለጋቸውና በመጀመራቸው በሥልጣኑ ላይ ያለው ሚና ዝቅተኛ እንደሚሆን በማመኑ ነው። ከዚህ በላይ መልኩ ደግሞ የሚጠረጠረው ሌላው ዘሥሉስ ሲሆን ንጉሡን በአፋር ጦርነት ላይ ከጠላት ፊት አጋፍጧቸው አፈግፍጓል። ግድያውን አቀነባብሮ ከተሳካለት በኋላ ወደ አማራ ሣይንት አምርቷል። ነገር ግን የንጉሡ ወታደሮች ተዋግተውት ማርከውታል። በመጨረሻም ዓይነን አጥፍተውና አሰቃይተው ገደለውታል።

ዓምደ ሚካኤል ንጉሡ በተገደሉ ጊዜ ገና እስክራናቸው ሳይቀበር ዓምደ ጽዮንን³¹ የተባለውን የእስክንድርን ልጅ ለማንገሥ ወደ አማራ ሣይንት ጉዞ ጀምሮ ነበር። በሌላ በኩል ደግሞ ዘሥሉስን ነጋሽ ሳይሆን አንጋሽ አድርገው የሚተርኩና ዓምደ ጽዮንን ለማንገሥ በሚታትሩት መኳንንቶች መገደሉን የሚያትቱ ድርሳናት አሉ። ድርሳናቱ ዓምደ ጽዮን ለሰባት ወራት ያህል እንደነገሠም ይተርካሉ። የዓምደ ጽዮን ዘመነ ግዛት 1 ዓመት ከ7 ወራት መሆኑ በሌሎች የታሪክ ድርሳናት ላይ ሰፍሮ ይገኛል። 1 ዓመት ነው የሚሉም አሉ።

ደብረ ወርቅ ማርያም የመሶብ ወርቅ ቅርጽ ካለው ከፍተኛ ተራራ ላይ የምትገኝ ሲሆን ወደ አጻጻ ለመድረስ 69 ደረጃዎችን እየቆጠሩ መውጣት የግድ ይላል። ቤተ ክርስቲያኗ የቤተ ንጉሥ /ክብ/ ቅርጽ አላት። ዙሪያዋም በዐርባ ዐራት ዓምድ የተዋቀረ ነው።

ምንጭ

- ደብረሁ ይጥና። ሐመር፣ ደብረ ወርቅ ማርያም ገጽ። 20ኛ ዓመት ቁጥር 6
ጥቅምት አዲስ አበባ፣ 2005። ገጽ 24-33
- የኢትዮጵያ ታሪክ ከዐዲ ይኩኖ አምላክ እስከ ልብነ ድንግል። ገጽ 270 - 280
- የቤተ ክርስቲያን መረጃዎች። ገጽ 507፣ 508

³⁰ - ዓምዱ ብለው ይጠሩታል።

³¹ - ዘሥሉስ ነው የሚሉ ድርሳናት አሉ።

- ኢትዮጵያ ሕዝብ ታሪክ፡፡ ገጽ 62
- ኢትዮጵያ፡፡ ገጽ 20
- ቅዱሳት መሳናት በኢትዮጵያ፡፡ ገጽ 237 — 243

3. አብርሃ ወ አጽብሐ ገዳም

አብርሃ ወ አጽብሐ ገዳም መገኛው በሁለት /በክልከት/ አውላሎ ወረዳ ገረዓልታ ውስጥ ገማድ በተባለ ሥፍራ ነው። ገማድ ከውቅሮ ከተማ በስተምዕራብ በኩል 21 ኪሎ ሜትር ርቀት ላይ የሚገኝ ቦታ ነው። ቤተ ክርስቲያኑ የታነጸው ከአንድ ወጥ ድንጋይ ሲሆን 2033 ሜትር ከፍታ ባለው ተራራ ስር የተፈለፈለ ውቅር ቤተ ክርስቲያን ነው። ቤተ ክርስቲያኑን ከአለት ፈልፍለው የሠሩት ወንድማማቾች አብርሃ ወ አጽብሐ ናቸው።

አብርሃ ወ አጽብሐ

❖ ከአባታቸው ከንጉሥ ታዜር /ታዜና የሚሉትም አሉ።/ እና ከእናታቸው ከንግሥት ሶፍያ /አሀየዋ የሚሏትም አሉ።/ ታኅሣሥ 29 ቀን 312 ዓ.ም ተወለዱ። እነዚህ ወንድማማቾች መንትዮች ሲሆኑ የተወለዱት በብፅዓት ነው። ወላጆቻቸው በጋብቻ ለዓመታት ያህል ሲቆዩ ልጅ ባለመውለዳቸው ያዘኑ ነበር። ነገር ግን ንግሥት ሶፍያ የካቲት 18 ቀን ሰባኤ ገብታ አምላኳን ልጅ እንዲሰጣት በጾም በጸሎት መማጸን ጀመረች። ጸሎቷም ተሰምቶ መንትዮቹን ወለደች።

እነዚህ መንትዮች በተወለዱ በአምስት ዓመት ዕድሜያቸው ወደ ቤተ መቅደስ ገብተው መጽሐፍተ ኦሪትን እየተማሩ አደጉ። መንትዮቹ ሲወለዱ የተሰጣቸው ስመ መጠሪያ አዘንጉ የሚል ነበር። አንዳንድ ድርሳናት እንደሚተርኩት ከሆነ ምርኮኞቹ ወንድማማቾች ፍሬምናጠስ እና ኦዲስዮስ በምርኮ ወደ አክሱም ቤተ መንግሥት ሲመጡ በቤተ ቀጢን ከመንትዮቹ ጋር ተምረዋል።

ንጉሥ ታዜር ልጆቹ የዐሥራ ሁለት ዓመት ዕድሜ ላይ ሳሉ ከዚህ ዓለም በሞት ተለይቷል። በመሆኑም እናታቸው ንግሥት ሶፍያ በጊዜያዊነት ሥልጣኑን በመረከብ መንግሥታዊ አስተዳደሩን ስትመራ ቆይታለች። ሥልጣኑን ለመያዝ የበቃቸው ንጉሡ ታዜር ታሞ በነበረበት ጊዜ የልጆቹ ዕድሜ ለሥልጣኑ በቂ እስኪሆን ድረስ

እንደራሴነቱን አንቺ ያዢ ብሎ በመናዘዙ ነው። ነገር ግን መንግሥቱን የሚመራ ዘላቂ ንጉሥ እንደሚያስፈልገው የታመነ ነበር። በዚህ ወቅት ሁለት ዐቢይ ችግሮች ተከሰቱ። የችግሮቹ ምክንያቶች ደግሞ የልጆቹ ከዓለም ኑሮ ርቀው ቤተ መቅደስ ገብተው መኖራቸው የመጀመሪያው ሲሆን ሁለተኛው ደግሞ ሁለቱም በአንድ ጊዜ የተወለዱ መንጥሮች በመሆናቸው ሥልጣኑ በቅድሚያ ለማን መሰጠት እንዳለበት ለውጣኔ ማስቸገሩ ነበር።

በወቅቱ የነበሩት ሊቀ ካህናት በጸሎት ማን መንግሥ እንዳለበት እግዚአብሔርን እንዲጠይቁላቸው ከመኳንንቱ ሀሳብ ይቀርብላቸዋል። ሊቀ ካህናቱም ለባሕ ይዘው ትዕዛዛቸውን ከፈጸሙ በኋላ ከእግዚአብሔር የተገለጠላቸውን ምሥጢር ተናገሩ፤ ሁለቱንም በአንድ መንበር አስቀምጠው እንዲያነግሟቸው መታዘዙን፤ መኳንንቱም ትእዛዙን ለመፈጸም ተሰናዱ። የ12 ዓመት ታዳጊዎቹ ግን “እኛ የእግዚአብሔር የበዕዓት ልጆች ነን፤ ሌላ ሰው ፈልጋችሁ አንግሡ” አሉ። ነገር ግን በሰው የመጣላቸው ሃሳብ በእግዚአብሔርም በመደገሙ በታላቅ ድምቀት ሥርዓተ ንግሥ ተፈጽሞላቸው፤ ስመ መንግሥታቸውም ዒዛና እና ሳይዛና ተብሎ መንበሩን ያዙ።

ሁለቱ ነገሥታት ፍሬምናጦስ “እናንተ ኢትዮጵያዊያን ግዝረትና እምነት አላችሁ፤ ነገር ግን ጥምቀትና ቁርባን የላችሁም” እያሉ በተደጋጋሚ ሲናገሩ ይሰሙ ነበር። ነገሥታቱ ፍሬምናጦስን አንድ ዕለት ጠርተው ስለሚናገሩትም ነገር በዝርዝር እንዲያስረዷቸው ጠየቋቸው። ፍሬምናጦስም ሐዋርያት በጌታ ተሾመው ዓለምን እየዞሩ እንዳስተማሩና ሌሎች ምሥጢራትን በዝርዝር ነገሯቸው። ነገሥታቱም ይህን ሥርዓት በአገራቸው እንዲያስፋፉ ፍሬምናጦስን ጠየቁ።

ፍሬምናጦስ ይህን ማድረግ እንደማይችሉ ነገር ግን ለእስክንድርያው ፓትርያርክ ደብዳቤ ቢጽፉ ጳጳስ እንደሚሾሙላቸው ይገልጹላቸዋል። በምክሩ መሠረት ነገሥታቱ ደብዳቤ ጽፈው ወደ እስክንድርያ ፍሬምናጦስን ላኩ። ፍሬምናጦስ ከእስክንድርያው ፓትርያርክ ቅዱስ አትናቴዎስ አቡነ ሰላማ ተሰኝተው ጵጵስናን ተሾመው መጡ። የሹመታቸውን ደብዳቤ ሰጡ። ነገሥታቱም ደስ ተሰኙ።

አቡነ ሰላማ ሐዋርያዊ ተልእኳቸውን አዋዱ ብለው ሲጀምሩ የመጀመሪያቸው ያደረጉት ተግባር ዒዛናንና ሳይዛናን ማጥመቅ ነው። ነገሥታቱም መጋቢት 29 ቀን

የመጀመሪያዎቹ ተጠማቂዎቹ ሲሆኑ ዲዛና አብርሃ፤ ሳይዛና አጽብሐ የሚል ስመ ጥምቀትን ተሰየሙ። ከእነሱም ቀጥሎ የሠራዊታቸው አባላት ተጠመቁ። ለነገሥታቱ በአካባቢው ታቦተ ገብርኤልን፤ ታቦተ ማርያምንና ታቦተ ሚካኤልን በድንኳን አስቀምጠው ሥርዓተ ቁርባን ፈጸሙ። ሕዝቡ ጣዖት ማምለኩን ትቶ እግዚአብሔርን ብቻ እንዲያመልክ የሚያዝ ዘላቂ አዋጅ እንዲወጣና እንዲነገር አደረጉ።

አቡነ ሰላማ ሕዝቡን ከማጥመቃቸው በፊት ዲዛናና ሳይዛና በቤተ መቅደስ በነበሩ ጊዜ አብረዋቸው የነበሩ ሰዓት ወጣቶች ስለነበሩ እነሱን አጠመቁ። ለእነዚህ ወጣቶች ማለትም ለፊንሐንስ ተንስኦ ክርስቶስ፤ ለአሮን ስምኦን፤ ለአዛርያስ ማቴዎስ፤ ለአቤሜሌክ ስብሐት ለአብ፤ ለሔኖክ ዘአማኑኤል፤ ለመልክ ጸዴቅ ዘአምላክ፤ ለሳዶቅ ማዕቀብ እግዚእ የሚል ስመ ክርስትና ሰጧቸው። እነዚህ ሁሉ ለክርስትና መስፋፋት ጉልህ ሚና የነበራቸው አባቶች ናቸው።

ቀጂም ሲል ፀገለጽኩት መልኩ አብርሃ ወ አጽብሐ በመጀመሪያ ያሠሩት የአክሱም ጽዮን ቤተ ክርስቲያንን ነው። ከአክሱም ቀጥሎ ያሠሩት ሁለተኛው ቤተ ክርስቲያን በክልሽተ አውላሎ አውራጃ ገማድ በተባለው ቦታ ነው። ይህ ቦታ የእናታቸው የንግሥት ሶፍያ የትውልድ አካባቢ ነው።

አብርሃ ወ አጽብሐ መንበረ ሥልጣኑን ይዘው አገርን ከመምራት ጎን ለጎን ክርስትናን በማስፋፋቱ ረገድ ጉልህ ሚና ያላቸው ነገሥታት ናቸው። በአፈ ታሪክ እንደሚነገረው ከሆነ አሁን አክሱም በተለይ አሮጌው ሠፈር /ፒያላ/ የሚባለውና ጽዮን ያለችበት አካባቢ ውኃ ነበር።

በአካባቢው እንደሚነገረው የአፈ ታሪክ ትርክት ከሆነ ሁለቱ ነገሥት ቤተ መቅደስ መሥራት እንደሚፈልጉ ለአምላካቸው ያመለክታሉ። በዚህ ጊዜ ዛሬ የሐ ሆቴል ካለበት ወደ ቤተ ክርስቲያኗ በኩል ሲቆሙ በቀኝ አቅጣጫ ባለው ቦታ ሆኖ እግዚአብሔር በዚህ ቦታ ላይ ሥሩ ይላቸውና ወደ ውኃው ያመለክታቸዋል። ውኃውስ ቢሉት አፈር ዙግኖ ይበትንበታል። በዚህ ጊዜ ውኃው ሙሉ በሙሉ ጠፍቶ የብስ ይሆናል። ነገሥታቱም ቤተ መቅደሱን አሁን ባለበት ቦታ ላይ በደስታ ሠርተዋል። በሥራው ላይ ከግሪክና ከጢሮስ የመጡ የሥነ ሕንጻ 24 ጠቢባን ተሳትፈውበት እንደነበር ይነገራል። እነዚህ ጠቢባን የመጡት በነገሥታቱ ጥሪ መሠረት ነው።

አብርሃ ወ አጽብሐ የአክሱም ጽዮን ቤተ መቅደስን ካሠሩ በኋላ የተከሌን ወንዝ ተሻግረው፤ ወደ ጣና ገዳማት ተጉዘው ክርስትናን ሰብከዋል። በጣናም 2298 የሚሆኑ ሰዎችን አጥምቀዋል። ቅድስት ድንግል ማርያም ከልጇ ከአያሱስ ክርስቶስ ጋር ተሰድዳ አገራችን በመጣች ጊዜ ባረፈችበት ደሴት ላይ ቤተ ክርስቲያን ሠርተው የቅድስት ድንግል ማርያምንና የቂርቆስን ታቦት አስገብተዋል። ወደ ትግሬም ተመልሰው ከአጋንንት ጋር እየተዋጉ ከአቡነ ሰላማ ጋር ሐዋርያዊ ተጋድሎ ፈጸሙ።

መንትዮቹ ነገሥታት በዚሁ ተግባራቸው ቀጥለው የደብረ ማርያምን ቤተ ክርስቲያን መንዳዕ በተባለ ቦታ እንዲሁም የቅዱስ ሚካኤልን ቤተ ክርስቲያን ደግሞ ጉልባሽ በተሰኘ ተራራ ሥር ሠርተዋል። በሐረማትም ሌላ ቤተ ክርስቲያን ሠርተዋል። ከአሠሯቸው ቤተ ክርስቲያን አንደኛው ማለትም በመንዳዕ የተተከለው የቅዱስ ሚካኤል ቤተ ክርስቲያን አብርሃ /ዒዛና/ ከዚህ ዓለም በሞት በተለየ ጊዜ አስከሬኑ ከሸዋ ወደ አክሱም በመጓጓዝ ላይ እንዳለ ያረፈበትና ኋላም ጉዞውን ለመቀጠል ሲያነሱት አልነሳም ያለበት ቦታ ነው።

፲፬. አብረሃ ወ አጽብሐ ከአቡነ ሰላማ ጋር

አብርሃ ወ አጽብሐ ወደ አማራ ሣይንት በመጓዝ ሐዋርያዊ ተጋድላቸውን ፈጽመዋል። በዚህ ሐዋርያዊ ጉዟቸው ተድባብ ማርያምን ተክለው ለአስተዳዳሪዋ ፓትርያርክ ብለው ስመ ማዕረግ ሰጥተዋል። ወደ ወለቃም ሔደው ሕዝቡን እንዲጠመቅ አድርገዋል። በመቀጠል ወደ ጎጃም ሔደው መርጦለ ማርያምን

ተክለዋል። ለአስተዳዳሪውም ርእሰ ርሐሳን የሚል ስመ ማዕረግ ሰጥተዋል። የጎጃምን ሰው አስተምረውና አጥምቀው ወደ ሸዋ አምርተዋል። በሸዋም ከአዲስ አበባ 20³² ኪሎ ሜትር ርቀት ላይ ባላቸው የረር ከተማ መሥርተው ተቀመጡ። ከከተሙባት ከየረር እየተነሱ ወደ ተለያዩ ቦታዎች በመሄድ ክርስትናን ሰብከዋል። በትጋታቸው ቀጥለው እስከ ጅማ ድረስ ተጉዘዋል። እናረያንም እንዲሁ በወንጌል ዋጅተዋል።

በየረር ተቀምጠው በጋራ ለ26 ዓመታት ያህል አገር ሲመሩና ወንጌልን ሲሰብኩ ክርስትናን ሲያስፋፉ የነበሩት መንትዮቹ ነገሥታት ከደቡብ ኢትዮጵያ በተመለሱ ጊዜ ምክር አደረጉ፤ አንዳቸው በትግራይ አንዳቸው በሸዋ ሆነው ይህን መንፈሳዊ አገልግሎትና መንግሥታዊ አስተዳደር ስለመቀጠል። በምክራቸውም መሠረት አብርሃ ወደ ትግራይ ሲመለስ አጽብሐ በሸዋ ቆየ። እስከ አብርሃ ሞት ድረስ ደግሞ ተለያይተው ትግራይና ሸዋ ሆነው አገሪቷን የገዙት ለ12³³ ዓመታት ያህል ነው።

አብርሃ በደቡባዊቱ የኢትዮጵያ ክፍል ክርስትናን ያልተቀበለ አንድ ሰው ሕዝቡን አነሳስቶ የክርስትና ሃይማኖትን በተቀበለው ሕዝብ ላይ በደል እያደረሰ እንደሆነ በመንፈስ ቅዱስ ገላጭነት ሲያውቅ ወደ ቦታው ሔዶ ጦርነት ገጠመ። በኢ-አማንያኑ እጅ በሰይፍ አንገቱ ተቆረጠ። ንጉሡን የገደለውም ይህ ሰው ወደ አጽብሐ ዘንድ በምርኮነት ተወሰደ። ነገር ግን አጽብሐ አልተበቀለውም ነበር። እንዲያውም ዓምደ ሃይማኖት የተባለ ሰው ለገድለው በተነሣ ጊዜ ተው ብሎ ከልክሎታል። አቡነ ሰላማም መክረውታል። አቡነ ሰውዬውን ትምህርት ሃይማኖት ሰጥተው አጥምቀውታል። ስመ ክርስትናውንም ጌዋ ሃይማኖት /የሃይማኖት ምርኮ/ ብለውታል።

ዓምደ ሃይማኖት /የነገሥታቱ የሥጋ ዘመድ ነው። እንዲያውም አንዳንድ ድርሳናት እንደሚገልጹት ከሆነ የነገሥታቱ የእህት ልጅ ነው።/ የአብርሃን አፅም ይዞ ወደ አክሱም እንዲወሰድ በአጽብሐ ታዘዘ። አቡነ ሰላማም የንጉሡን አስከሬን አጅበው ተጓዙ። በዚህ ጉዞ ላይ መንዳፅ በተሰኘችው ቀበሌ ደረሱ። አስከሬኑን በዚህች ቦታ ባለች ድንጋይ ላይ አሳረፉት። ኋላ ግን ሲያነሱት ቢሉ አስከሬኑ እንደ እሳት እየተፋጀ አላስቀርብ አላቸው።

³² - አክሱም። ገጽ 107

³³ - ለ10 ዓመት ነው የሚሉ ድርሳናት አሉ።

ይሄኔ ዓምደ ሃይማኖት የሆነውን ሁሉ ለንጉሡ ለመግለጽ የረር ወዳለው አጽብሐ ዘንድ መልዕክተኛ ላክ። ከዚህ በኋላ በወፍ ቤተመሰለ መልአክ እየተመራ በጥቅጥቅ ጫካ ውስጥ ገባ። በጫካው ውስጥ ያገኘው ቀድሞ መንትዮቹ ነገሥታት ያሳነጹትን ቤተ ክርስቲያን ነበር። በዚህ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ነሐሴ 13 ቀን የአብርሃ አስከሬን እንዲያርፍ ተደረገ።

አብርሃ ከዚህ ዓለም በሞት የተለየው በ53 ዓመት ዕድሜው በ364 ዓ.ም ጥቅምት 4 ቀን። በሕይወት ዘመኑም ሚስት አላገባም። ድንግልናውን ጠብቆ ነው የኖረው። አጽብሐ ወንድሙን ከቀበረ በኋላ በገማድ ለጥቂት ቀናት ቆይቶ የአብርሃ አዕም ባረፈበት ገዳም ዓምደሃይማኖትን ንቡረ እድ አድርጎ በመሾም ወደ ሸዋ የረር ተመለሰ።

አጽብሐ ልክ እንደ ወንድሙ ሁሉ በድንግልና መኖርን ነበር የሚሻው። ነገር ግን በእግዚአብሔር ትእዛዝ መሠረት በ53 ዓመት ዕድሜው በ364 ዓ.ም እንዲት ድንግል ሴት አገባ። አስፋሕ የተባለ ልጅም ለመውለድ በቃ። ንጉሡ አጽብሐ በ65 ዓመት ዕድሜው በጁማ አብያተ ክርስቲያናትን ሲመዘብር ሕዝበ ክርስቲያንን ሲያሰቃይ ከነበረ ሰው ጋር ጦርነት ገጠመ። ነገር ግን በለስ ሳይቀናው ቀረ። አንገቱ ሰይፍ ተቆርጦ ሞተ። በዚህ ጊዜ የልጁ የአስፋሕ ዕድሜ ገና 12 ዓመት ነበር። በሆኑም ግን አቡነ ሰላማ ይህን ታዳጊ ቅብዓ መንግሥትን ቀብተው አነገሡት።

አቡነ ሰላማ የአጽብሐን አስከሬን ወደ ትግራይ ወስደው ወንድሙ አብርሃ ባረፈበት፤ እሁን ታሪኩን በምናወሳለት ታሪካዊ ቤተ ክርስቲያን ዓዳር 12 ቀን 379 ዓ.ም በክብር አሳረፉት።

በግል መረዳቱ በኢትዮጵያ የነገሥታት እና የንግሥታት ታሪክ ውስጥ በአንድ መዝበር ቅብዓ መንግሥትን ተቀብቶ በአንድ አገር ላይ እየተመካከሩ ሕዝብን ማስተዳደር እና አገር መምራት ከእነዚህ ነገሥታት በቀር ታይቶ አይታወቅም። በዚህም የተነሣ ነገሥታቱ ለዚህ ዓይነቱ ተግባር የመጀመሪያም የመጨረሻም ሆነዋል።

ከዚህም ባለፈ በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን የነገሥታት ታሪክ ውስጥ ወንጌልን በመስበክ አብያተ ክርስቲያን በመሥራትና ክርስትናን በማስፋፋት /ምንም እንኳን ብቸኛ ባይሆኑም/ ግንባር ቀደምቶቹ እነዚህ ነገሥታቶች ናቸው።

በንግሥት ዮዲት ዘመን የጥፋት ሰለባ ከሆኑ አብያተ ክርስቲያናት መሐከል አንዱ የእነዚህ መንትዮች ነገሥታት አዕም ያረፈበት የኦብርሃ ወ አጽብሐ ገዳም ነው። ዮዲት ቤተ መቅደሱን ለማቃጠል መክራ አድርጋ መሉ በመሉ አልተሳካላትም። ነገር ግን የሠዓታት መቆሚያው ከፊል አካሉ ፈርሷል። የዚህ ገዳም ቅድስት ሦስት መቅደሶች አሉት። ከግራና ከቀኝ የቅዱስ ገብርኤልና የቅዱስ ማካኤል መቅደሶች ሲሆኑ ከመሐል የቅድስት ድንግል ማርያም ነው። የነገሥታቱ አጽም ያረፈው በዚህ ቤተ መቅደስ ውስጥ ነው።

በአንደንድ የታሪክ ድርሳናት ላይ ተጽፎ እንደምናነበው በአብርሃ ወ አጽብሐ ደብር ከጥቅምት ሦስት ጀምሮ ከበር መምታት ሲጀመር በቤተ መቅደሱ ውስጥ ያሉ ዓምዶች በውስጣቸው ማርያም ወተት ያፈሰሳሉ። በቅኔ ማኅሌቱ ውስጥ በሚገኘው አምድ ላይ ደግሞ ንፁሕ ውኃ ይፈሰሳል።

አብርሃ ወ አጽብሐ አብያተ ክርስቲያናትን ከተከለባቸው ቦታዎች መሐከል ጽራእ /ውቅሮ ወንዝ አጠጥብ የሚገኝ ቦታ/ መፀቆ /መዖቂ/፣ ደብረ ሰላም ብለው በሰየሙት አገር /አዕቢ ወረዳ/፣ በአገረ ጊዮርጊስ /ጅማ/፣ ጋሞ ጎፋ /ብርብር ማርያም/፣ ሰላሌ /የዋሻ ማካኤል/፣ ስማዳ የጃንቢ ማካኤል/ ለአብነት የሚጠቀሱ ናቸው። መንትዮቹ ነገሥታት በአጠቃላይ በአገራችን የተለያዩ አቅጣጫዎች ላይ ስልሳ አብያተ ክርስቲያናትን አንፀዋል። አንዳንድ የታሪክ ድርሳናት እንደሚተርኩት ከሆነ 154 ናቸው። ከ60ዎቹ ወይም ከ154ቶቹ አብያተ ክርስቲያናት መሐከል 44ቱ ከድንጋይ የተፈለፈሉ ናቸው። አብርሃ ወ አጽብሐ በኢትዮጵያችን ላይ የሠሩት አብያተ ክርስቲያናትን ብቻ ሳይሆን የአክሱማዊያን መገለጫ የሆኑትን ታላላቅ ሐውልቶችንም ነው።

ምንጭ

- ታሪክ ነገሥት አብርሃ ወ አጽብሐ። ገጽ 3-35
- ዜና ጳጳሳት ኢትዮጵያዊያን። ገጽ 14 - 17
- አክሱም። ገጽ 107
- የቤተ ክርስቲያን መረጃዎች። ገጽ 296
- የቅዱሳን ታሪክ መጽሐፍ 5 ገጽ 81
- የአማርኛ የቤተ ክርስቲያን መዝገበ ቃላት። ቅጽ 6 ገጽ 4 - 6
- የኢትዮጵያ ሕዝብ ታሪክ። ገጽ 59

- የኢትዮጵያ የ5ኛ ዓመት ታሪክ ኮፍን እስከ ኢህአዴግ፡፡ ገጽ 167 - 172
- ንብረ እድ በላይ መረሳ፡፡ ቃለ መጠይቅ፡፡ አክሱም፤ ጥቅምት 3/2004፡፡

4. መርጡለ ማርያም

መርጡለ ማርያም ቤተ ክርስቲያን መገኛዋ በምሥራቅ ጎጃም አገረ ስብከት ከአዲስ አበባ 365 ኪሎ ሜትር ርቀት ላይ በእነብሌ ሣር ምድር ወረዳ መርጡለ ማርያም በተባለችው ከተማ ነው፡፡ አካባቢው የወይና ደጋ ባሕርይ አለው፡፡ ታሪክ እንደሚናገረው ከሆነ የብሉይ ኪዳን መሥዋዕት ሲሰዋባቸው ከነበሩ ቀደምትና ታላላቅ ቦታዎች አንዱ ይህ ነው፡፡ በዚያን ጊዜ የሰላም ተራራ /ደብረ ሳሌም/ በመባልም ይታወቅ ነበር፡፡ ይህን ስም ያወጡት የዓባይን ወንዝ ተክትለው ወደ ኢትዮጵያ የገቡትና በአካባቢው የሰፈሩት የዛም ነገዶች ናቸው፡፡ እነዚህ ሰዎች በቦታው ላይ በሰላም በመኖራቸው ነው አገረ ሰላም ያሉት፡፡ ይህ ስም ለመጀመሪያ ጊዜ የተሰጠው ስም ነው፡፡

መርጡለ ማርያም አገረ ሰላም ከሚለው ስያሜዋ ሌላ አገረ እግዚአብሔር፣ ጽርሐ አርያም የሚባሉ ስሞችም ነበሯት፡፡ የቤተ ክርስቲያኗ ታሪክ እንደሚያስረዳው ከሆነ በአብርሃ ወ አጽብሐ ዘመን ከአክሱም ቤተ ክርስቲያን ቀጥሎ ከተሠሩት አብያተ ክርስቲያናት መሐከል አንዷ መርጡለ ማርያም ነች፡፡ የትክል ዘመኗ በ333 ግ.ም ግድም ነው፡፡

በወቅቱ አብርሃ ወ አጽብሃ /ኢዛና ሳይዛና/ ከጳጳሱ ከአቡነ ሰላማ ከሳቱ ብርሃን ጋር ወደ አካባቢው በዘለቁ ጊዜ በአሁኑ ወቅት ግምብ ወሬ እየተባለ በሚጠራው ተራራ ላይ ቤተ ክርስቲያን ለማገጸ አስበው ነበር፡፡ ሀሳባቸውንም ተግባራዊ አድርገው ሕንጻ ቤተ ክርስቲያኑን መሥራት ይጀምራሉ፡፡ ይህ እየሆነ ባለበት ወቅት መንፈስ ቅዱስ ለአቡነ ሰላማ ተገልጦ ይህን ቤተ ክርስቲያን በቀድሞው የምክራብ ቦታ ላይ እንዲሠሩት አዘዘባቸው፡፡ አቡነም ትዕዛዛቸውን ለአብርሃ ወ አጽብሐ በግልፅ ካስረዱ በኋላ ወደ ተባሉት የምክራብ ቦታ ሔዱ፡፡ በዚህ ጊዜ ምክራቡ መሬት ውስጥ ተቀብሮ መሬቱም ተደልድሎ አገኙት፡፡ ወዲያውም የመጀመሪያ የሆነውን ቤተ ክርስቲያን ሠሩ፡፡ ሥራው ከተጠናቀቀ በኋላም የቅድስት ድንግል ማርያምን ታቦት አስገቡበት፡፡ የቦታውን ስም መርጡለ ማርያም ብለው ሰየሙት፡፡

በንግሥት ዮዲት ጊዜ የጥፋት ሰለባ ከሆኑ አብያተ ክርስቲያናት መሐከል አንደኛዋ መርጦላ ማርያም ቤተ ክርስቲያን ነች። በዮዲት የፈረሰው ቤተ መቅደስ ከዐ/ሥራ ሁለት ክፍሎች በላይ እንደነበሩት ይነገራል። የደብሩ የመጀመሪያ ሊቀ ካህናት ኤፍሬም ይባል ነበር። ከዮዲት ጥፋት በኋላ በቅድስት ድንግል ማርያም ስም በቤተ ክርስቲያኑ የገዛው ታቦት በአንዲት ጠባብ መቃኛ ይኖር ነበር። ነገር ግን ከዮዲት የ40 ዘመን ቆይታ በኋላ የገዛው አንበሳ ውድም አዲስ ቤተ ክርስቲያን በዛሬው ቦታ ላይ እንዲሠራ አድርጓል።

አንበሳ ውድም መንበረ መንግሥቱን ከሸዋ ተመልሶ እንደያዘ መርጦላ ማርያምን በ882 ዓ.ም እንዳሠራት የሚጠቁሙ ድርሳናት አሉ። ለእውነታው የሚቀርበው ግን ንጉሠ አላደሳት የሚለው ታሪክ ነው። እሱ የሠራውንም ቤተ ክርስቲያን ከ1365-1395 ዓ.ም የገዛው የዐጤ ሠይፈ አርእድ ልጅ ዐጤ ዳዊት አሳድሶታል። በመቀጠልም ከ1487 - 1500 ዓ.ም የገዛው ዐጤ ናኦድ በድጋሚ አሳድሷል።

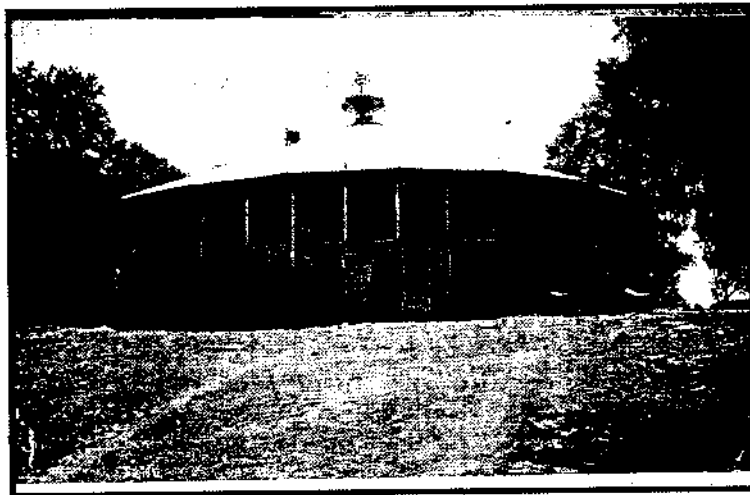
መርጦላ ማርያም በዐጤ በእደ ማርያም ዘመነ መንግሥት እንደተተከለች የሚተርኩ ድርሳናት አሉ። ድርሳናቱ ተካይዋ እቱኔ እሌኒ ናቸው ይላሉ። እቱኔይቱ የበእደ ማርያም ሚስት ሲሆኑ ለሥራው የመረጧቸው በአጠገባቸው ያሉትን ፖርቹጋላዊያንን ነው። በሌላ በኩል ደግሞ ባልና ሚስቱ ቤተ ክርስቲያኗን ማሳደሳቸው ይነገራል። ለእውነታው የሚቀርበው ይሄ ሲሆን ያሳደሷትም በ1460 ዓ.ም ነው። ንግሥቱቱ ዛሬም ድረስ በስማቸው የሚጠራውን እቱኔ ውድሞ የሚባለውን በር አሳንጸዋል።

ከእነዚህ ነገሥታት በኋላ ዐጤ ገላውዴዎስ አሠርተዋት እንደነበርም ድርሳናት ይጠቁማሉ። ይህ ጥቁምታ ደብሯ በኢማም አሐመድ ዘመን ጉዳት ደርሶባት እንደነበር ይነገረናል። በመሆኑም መርጦላ ማርያም በኢማም አሐመድ ዘመን ጠፍታ ነበር። በውስጧ ያሉ ንዋያት ቅድሳት ተዘርፈዋል። ቅፅሯም ፈርሷል። በመሆኑም ዐጤው ጉዳት የደረሰባትን ደብር ድጋሚ ወደ ነበረችበት ለመመለስ ጥረት እያደረጉ ጊዜ የኢማም ጦር እያየለ በመምጣቱና በመግፋቱ ሥራውን አቋርጠው ወደ ውጊያው ተመልሰዋል።

መርጦላ ማርያም በዐጤ ኢያሱ አድያም ሰገድ ዘመነ መንግሥት በ1590 ዓ.ም እንደተመሠረተች የሚተርኩ ድርሳናት አሉ። የእነዚህ ድርሳናት አተራረክ ተዓማኒነት የሚኖረው ታድሳለች በሚለው መልስ ነው። ለዚህ ሁለት ማስረጃ ማቅረብ በቂ ነው። የመጀመሪያው ማስረጃ ደብሯ በአብርሃ ወ አጽብሐ ዘመን ተመሥርታለች የሚለው ሲሆን

ሁለተኛው ደግሞ ዐጤ ገላውዴዎስ በኢማም አሕመድ ዘመቻ የተጎዱ አብያተ ክርስቲያናትን ተመልሰው እንዲሠሩ አዝዘው ነበር። በትዕዛዛቸውም መሠረት ግማሾቹ በሕይወት ዘመናቸው ቀሪዎቹም አንገታቸው ተቆርጦ ከተሰው በኋላ በተከታዮቻቸው የጎንደር ነገሥታት ዘመን ተሠርተዋል። በመሆኑም ከኢማም ጥፋት ወደዚህ መርጦለ ማርያም በተለያዩ ነገሥታት ጥገና አግኝታለች። የመጀመሪያው በዐጤ ሱስንዮስ ዘመነ መንግሥት ንጉሠ ፔር ብሩኖ በተባለ ካቶሊካዊ እንዲታደስ አድርጎታል።³⁴ አድያም ሰገድም ኢየሱ ቤተ ክርስቲያኗን ለማሳደስ የበቁት ከሱስንዮስ ቀጥሎ ነው። የቅርብ ጊዜው ደግሞ 1970 ዓ.ም እድላት ሲሆን በሕዝቡ ተባባሪነት በስሜንቶ ተገንብቶ ተሠርቷል። ሕዝቡን ያስተባበሩት በወቅቱ የነበሩት አለቃ ርዕሰ ርዑሳን ላዕክ ማርያም የተባሉ አባት ናቸው።

የመርጦለ ማርያም ደብር አለቃ 'ርዕሰ ርዑሳን' የሚል ማዕረግ ነበረው። የአስቅነትንም ሹመት የሚያገኘው በቀጥታ ከንጉሡ ነበር። በኢትዮጵያ የአድባራት ማዕረግ ውስጥ የመርጦለ ማርያም ደብር አምስተኛ ማዕረግ ነበረው። ከአንድ እስከ ዐራት ያሉት አክሱም ጽዮን፣ ላስታ ላሊበላ፣ ተድባበ ማርያም፣ ሐይቅ እስጢፋኖስ /በቅደም ተከተል/ ናቸው።

፲፭. አሁን ያለችው የመርጦለ ማርያም ቤተ ክርስቲያን

መርጦለ ማርያም ቅጽረ ግቢ ውስጥ ሦስት አብያተ ክርስቲያናት ይገኛሉ። የመጀመሪያው አብርሃ ወ. አጽብሐ ያሠሩት፤ ሁለተኛው በእደ ማርያም ያሠሩት፤ ሦስተኛው ዐጤ ኃይለ ሥላሴ በ1927 ዓ.ም ያሠሩት የሥላሴ ቤተ ክርስቲያን ናቸው። ገዳሚን በስተምዕራብ እናርጃና እናውጋ፤ በስተምሥራቅ ወሎ ክፍለ አገርና ዓባይ ወንዝ፤

³⁴ የአማርኛ የቤተ ክርስቲያን መዝገበ ቃላት። ቅጽ 2 ገጽ 46

በስተሰሜን ጎንደር ሲሶ አነሴ ወረዳ እና በደቡብ ጎንደር፣ የእነማይ ወረዳ የሶማ በረሃ ያዋስኗታል።

በቤተ ክርስቲያኗ ውስጥ በርካታ ቅርሶች ያሉ ሲሆን ከብዙ በጥቂቱ የአብርሃ ወ አጽብሐ የወርቅ ዘውድ፣ በወርቅ የተለበጠ ግብረ ሐዋርያት ለአብነት ይጠቀሳሉ፤ የዐጤ ገላውዴዎስ እና የአሕመድ የክብር ልብስም እንዲሁ። የክብር ልብሶች ለገዳሚ የተሰጡት በአቴጌ ሰብለ ወንጌል አማካይነት ነው። እቴጌይቱ በኢማሙ ዘመቻ ምክንያት ከነቤተሰባቸው ሲንከራተቱ ቆይተው በ1533 ዓ.ም ባለቤታቸው በሞት ደብረ ዳሞ ላይ ቢለዩባቸውም ልጃቸው ገላውዴዎስ በትረ መንግሥቱን ያዙ።

ዐጤ ገላውዴዎስ ከንግሥናቸው ሁለት ዓመት በኋላ ከኢማም አሕመድ ጋር ለመዋጋት ይዘጋጃል። በዚህ ጊዜ እቴጌይቱ ጥር 21 ቀን 1535 ዓ.ም ወደ መርጡለ ማርያም መጥተው ስለት ይሳላሉ፤ “ልጄ ገላውዴዎስ ኢማም አሕመድን ድል ያደረገ እንደሆነ የእሱንና የአሕመድን የክብር ልብስ አምጥቼ አስገባለሁ” ብለው። እቴጌይቱም ስለታቸው ሰምሮ ገላውዴዎስ ድል ሲያደርጉ የሁለቱንም የክብር ልብስ አምጥተው አስገብተዋል። የክብር ልብሶቹ የገዳሚን ጥንታዊነት የሚያሳዩ ቅርሶች ሆነው ይገኛሉ። ከዚህም በተጨማሪ በዕቃ ቤቱ ውስጥ በርካታ ታሪካዊና ሃይማኖታዊ ቅርሶች እንዲሁም ንዋያት ቅድሳት ይገኛሉ። መርጡለ ማርያም ገዳም በዮዲት ዘመን የጥፋት ሰለባ ከሆነች አብያተ ክርስቲያናት መሐከል አንዷ ነች። በመሆኗም ነው በዚህ ምዕራፍ ስር እንድትካተት የተደረገችው።

ምንጭ

- ዘመድኩን በቀለ። ቅዱሳት መካናት በኢትዮጵያ። አዲስ አበባ፣1997። አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት። ገጽ 244 - 257
- የኢትዮጵያ ታሪክ ከዐፄ ልብነ ድንግል እስከ ዐፄ ቴዎድሮስ ገጽ 75፣76፣77
- የአማርኛ የቤተ ክርስቲያን መዝገበ ቃላት። ቅጽ 2 ገጽ 45፣ 46
- የቤተ ክርስቲያን መረጃዎች። ገጽ 58፣ 59፣ 60
- ይብረሁ ይጥና። ሐመር። ርዕሰ ርዕሳን መርጡለ ማርያም ገዳም። 20ኛ ዓመት ቁ.7 ኅዳር 2005። ማኅበረ ቅዱሳን፤ ሜጋ ማተሚያ ድርጅት።
- የኢትዮጵያ የ5ኛ ዓመት ታሪክ ከኖኅ እስከ ኢህአዴግ። ገጽ 264፣265